

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ
КАФЕДРА РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
на тему

«ВЗАЄМОДІЯ МІСЦЕВИХ РАД І СИСТЕМИ ОРГАНІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ
НАСЕЛЕННЯ ЯК РЕСУРС РОЗВИТКУ (НА ПРИКЛАДІ МІСТА КИСВА)»

Студент 2 курсу магістратури денної форми
навчання спеціальності 281 «Публічне управління
та адміністрування» освітньо-наукової програми
«Міське самоврядування»
Прилепського Сергія Віталійовича

До
Заклада

Науковий керівник д.держ.упр., професор
Колтун Вікторія Семенівна

Засвідчую, що в цій кваліфікаційній роботі немає
запозичень із праць інших авторів без відповідних
посилань

Студент _____

Підпис

Робота допущена до захисту в екзаменаційній комісії рішенням кафедри
регіональної політики від «02» травня 2024 р., протокол №33.

Завідувач кафедри регіональної політики, доктор наук з державного
управління, професор

Колтун Вікторія Семенівна

_____

Київ – 2024

;

;

АНОТАЦІЯ

Прилепський С.В. Взаємодія місцевих рад і системи органів самоорганізації населення як ресурс розвитку (на прикладі міста Києва) – Кваліфікаційна магістерська робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна магістерська робота на здобуття ступеня вищої освіти другого (магістерського) рівня галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування», спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування». – Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2024.

Зміст роботи: У магістерській роботі всебічно та комплексно досліджено питання взаємодії місцевих рад і системи органів самоорганізації населення як ресурс розвитку. Виявлено характерні риси міста як складної соціально-економічної системи; охарактеризовано особливості місцевого самоврядування в місті Києві в правовому розрізі; визначено місце органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування міста; досліджено правові основи організації взаємодії органів самоорганізації населення з місцевою радою; проаналізовано розвиток самоорганізації населення у великому місті (на прикладі м. Києва); з'ясовано напрями реформування системи самоорганізації населення у процесі розвитку місцевого самоврядування в Україні; обґрунтовано практичні рекомендації для підвищення рівня взаємодії органів самоорганізації населення з місцевими радами великого міста (на прикладі м. Києва).

Ключові слова: публічне управління, місцеве самоврядування, орган місцевого самоврядування, місцева рада, органи самоорганізації населення, програма, реформування системи, аналіз розвитку.

ANNOTATION

Prylepskyi S.V. Interaction of local councils and the system of self-organization bodies of the population as a resource for development (on the example of the city of Kyiv) - Qualifying master's thesis on manuscript rights.

Qualifying master's thesis for the degree of higher education of the second (master's) level of knowledge 28 “Public administration and administration”, specialty 281 “Public administration and administration”. - Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2024.

Content of the work: In the master's thesis, the issue of the interaction of local councils and the system of self-organization bodies of the population as a development resource is comprehensively and comprehensively investigated. Characteristic features of the city as a complex socio-economic system are revealed; the peculiarities of local self-government in the city of Kyiv in the legal section are characterized; the place of self-organization bodies of the population in the local self-government system of the city is defined; the legal foundations of the organization of the interaction of the self-organization bodies of the population with the local council were investigated; the development of self-organization of the population in a large city was analyzed (using the example of Kyiv); the directions of reforming the system of self-organization of the population in the process of development of local self-government in Ukraine are clarified; substantiated practical recommendations for increasing the level of interaction of self-organization bodies of the population with local councils of a large city (on the example of Kyiv).

Keywords: public administration, local self-government, local self-government body, program, local council, population self-organization bodies, system reform, development analysis.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ВЕЛИКОМУ МІСТІ.....	9
1.1. Системний підхід як основа сучасного розвитку міст	9
1.2. Правовий механізм реалізації права на місцеве самоврядування в місті Києві	15
1.3. Особливості організації місцевого самоврядування у воєнний період.....	20
Висновки до першого розділу.....	25
РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ ТА АНАЛІЗ ЇХ ВЗАЄМОДІЇ З МІСЬКОЮ РАДОЮ	27
2.1. Органи самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування	27
2.2. Нормативні основи організації взаємодії органів самоорганізації населення з місцевою радою.....	36
2.3. Розвиток органів самоорганізації населення у місті (на прикладі м. Києва)	44
Висновки до другого розділу.....	49
РОЗДІЛ 3 РОЗВИТОК ВЗАЄМОДІЇ МІСЦЕВИХ РАД ТА ОРГАНІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ	52
3.1. Напрями та ефективність реформування системи самоорганізації населення у процесі розвитку місцевого самоврядування в Україні	52
3.2. Практичні рекомендації для підвищення рівня взаємодії органів самоорганізації населення з міськими радами	66
Висновки до третього розділу	78
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	87

ВСТУП

Актуальність теми. Сьогодні в Україні активізується процес формування громадянського суспільства, що значно загострює проблему в контексті становлення місцевого самоврядування як чинника волевиявлення та самоорганізації населення, запровадження і зміцнення загальнолюдських, демократичних цінностей. Все це дає підстави науковцям для проведення нових досліджень з метою пошуку шляхів демократизації державного управління і систем волевиявлення та самоорганізації населення.

Демократичний рівень розвитку будь-якої країни визначається можливістю її громадян вільно брати участь у суспільно-політичному житті держави, впливати на внутрішню та зовнішню державну політику, законотворення, участю громадян у процесах державного будівництва та в інших сферах суспільної та державної діяльності. Розвиток локальної демократії та реальна участь громадян у вирішенні питань місцевого значення є однією з найважливіших умов побудови громадянського суспільства. А вирішення проблем місцевого розвитку тісно пов'язане з розвитком системи місцевого самоврядування в Україні, однією зі складових якої є органи самоорганізації населення.

Багато принципових питань стосовно органів самоорганізації населення і досі залишаються невирішеними. Наприклад, видається, що сам термін «органи самоорганізації населення» є не досить вдалим для відображення природи цих органів, кола осіб, які мають право ініціювати створення органів самоорганізації населення та обирати їх склад тощо, а отже – не дає повного, адекватного уявлення про ці органи.

Теоретичні і практичні питання розвитку органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування досліджено меншою мірою. Це насамперед стосується вирішення проблем пов'язаних з їхнім формуванням і функціонуванням. Усе це доводить актуальність і необхідність дослідження зазначених проблем на місцевому рівні. Необхідність подальшого розвитку

теорії, розробки практичних рекомендацій щодо розв'язання зазначених питань і обумовило вибір теми дослідження та її актуальність.

У системі місцевого самоврядування органи самоорганізації населення посідають значне місце. Саме вони відіграють важливу роль у створенні умов для залучення найширших кіл громадян до безпосередньої участі у прийнятті та реалізації рішень з питань соціально-економічного, культурного розвитку територій. Саме через них будуються довірчі взаємовідносини, співпраця влади та населення у вирішенні окремих питань місцевого значення. Нарешті, без органів самоорганізації населення неможливо здійснювати ефективно місцеве самоврядування, так саме, як неможливо розвивати місцеву інфраструктуру без врахування очікувань, інтересів та побажань мешканців територіальної громади.

З огляду на те, що на сучасному етапі в Україні органи самоорганізації населення перебувають у процесі становлення та розвитку, уточнене закріплення на нормативному та доктринальному рівні їхньої сутності, природи тощо сприятиме активізації розвитку цієї форми локальної демократії.

Діяльність окремих інститутів демократії у місцевому самоврядуванні досліджували М. Баймуратов, А. Гошко, М. Іщенко, А. Пономарьов, О. Прієшкіна, В. Федоренко та ін. Місцеве самоврядування та особливості його становлення в сучасній Україні досліджували А. Ант, О. Бобровська, В. Вакуленко, П. Ворона, О. Головченко, Б. Данилишин, В. Граб, Н. Гринчук, Ю. Дехтяренко, О. Ігнатенко, Б. Калиновський, В. Кампо, А. Колодій, В. Колтун, В. Кравченко, Ю. Куц, В. Мамонова, Т. Пахомова, П. Покатаєв, І. Чикаренко, М. Пухтинський, – та ін. На сьогодні майже відсутні доктринальні розробки щодо діяльності органів самоорганізації населення. Такі вітчизняні вчені, як О. Батанов, Н. Даций, А. Крупник, Н. Мішина та ін. досліджували окремі аспекти їх функціонування.

Водночас вивчення наявних вітчизняних джерел показує, що більшість складових цієї сфери аналізу залишаються недостатньо дослідженими.

Об'єкт дослідження – розвиток системи місцевого самоврядування в

Україні.

Предмет дослідження – взаємодія місцевих рад та органів самоорганізації населення як ресурс розвитку (на прикладі м.Києва).

Мета і завдання кваліфікаційної магістерської роботи. Метою магістерської роботи є обґрунтування теоретичних засад формування та використання взаємодії місцевих рад та органів самоорганізації населення в якості ресурсу місцевого розвитку задля вироблення практичних рекомендацій.

Для досягнення цієї мети вирішуються такі завдання:

- виявити характерні риси міста як складної соціально-економічної системи;
- охарактеризувати особливості місцевого самоврядування в м.Києві в розрізі організаційно-правового аспекту;
- дослідити особливості організації місцевого самоврядування у воєнний період;
- визначити місце органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування;
- дослідити нормативні основи організації взаємодії органів самоврядування населення з місцевою радою;
- проаналізувати розвиток самоорганізації населення у місті (на прикладі м. Києва);
- з'ясувати напрями реформування системи самоорганізації населення у процесі розвитку місцевого самоврядування в Україні;
- обґрунтувати практичні рекомендації для підвищення рівня взаємодії органів самоорганізації населення з місцевими радами (на прикладі м.Києва).

Методи дослідження. У магістерському дослідженні використано такі загальнонаукові методи дослідження: логічного, діалектичного, етимологічного аналізу та методу порівняння застосовувались при підготовці всього дослідження ; метод системного аналізу використовувався при розгляді міста як системи і дослідженні її елементів, а також виявленні недоліків у функціонуванні міста; метод аналізу і синтезу дозволяє з'ясувати і

обґрунтувати напрямки використання інноваційних підходів у складних соціально-економічних явищах і процесах на місцевому рівні; метод моделювання – при розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення взаємодії ОСН з місцевими радами у великому місті.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні теоретичні положення і висновки можуть бути використані в практичній діяльності органів самоорганізації населення, слугуючи основою для розробки партнерських взаємовідносин з міськими радами великого міста та забезпечення їх спроможності, удосконалення відповідних навчальних програм у ЗВО з підготовки та підвищення кваліфікації державних службовців та службовців органів місцевого самоврядування; розширення тематики наукових досліджень з публічного управління та адміністрування.

Структура та обсяг магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 96 сторінок. Список використаних джерел налічує 72 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ВЕЛИКОМУ МІСТІ

1.1. Системний підхід як основа сучасного розвитку міст

Системний підхід дає можливість значно розширити рівень наукового пізнання, тому що на його основі стає можливим досягнути найширшого синтезу наукових знань, створення цілісного уявлення про досліджувані об'єкти.

У літературі, присвяченій розвитку урбанізованих територій, широко використовується поняття «система» і пов'язане з ним поняття «системний підхід». До основних ознак категорії «система» відносяться: цілісність; складність (наявність складових частин – підсистем і елементів); взаємозалежність частин, що забезпечує цілісність (зв'язку або відносини між підсистемами і елементами). У свою чергу, системний підхід – це методологічна установка дослідження об'єкта або сукупності об'єктів як системи. Розгляд деякого об'єкта як системи дає відповідну програму дослідження, пов'язану з виявленням цілісності і, відповідно, меж об'єкта, системоутворюючих зв'язків об'єкта і способу його функціонування. До основних ознак системи відноситься ієрархічна будова, що характерне для досить складних систем. У той же час, далеко не завжди системи побудовані за строго ієрархічним принципом, зокрема, в урбаністиці прийнято розрізняти ієрархічні і мережні моделі систем міст.

Розгляд міста як особливого класу великих складних динамічних систем цілком правомірний, оскільки воно має такі ознаки: «а) наявність великого числа елементів, що виконують різноманітні функції; б) складність структури, динамічність поведінки елементів і системи в цілому, наявність складних взаємозв'язків між параметрами й елементами системи; в) нерегулярність впливу системи; г) можливість зберігати системою в процесі взаємодії з

зовнішнім середовищем значення істотних змінних у деяких заданих межах, забезпечуючи тим самим рівновагу системи з зовнішнім середовищем; д) наявність підсистем ієрархічного і функціонального характеру, що мають свої приватні цілі функціонування і розвитку» [20, с.45].

Специфіка міста як складного соціально-економічного організму виявляється при аналізі його як певної ланки в системі, в суспільстві і як форми розселення і способу життя людей, їхньої особливої соціальної спільності.

У той же час населення міста специфічним чином відособлено не тільки територіально, але й у соціальному відношенні, представляючи собою соціальне утворення. Підставою для цього є той факт, що ще зберігаються розходження в фактичних умовах життя в містах із різним рівнем економічного розвитку, із різною чисельністю населення і структурою господарського профілю. Тому населення міста стає суб'єктом суспільних відносин, територіально вираженим елементом соціальної структури суспільства, а його умови життя, його спосіб життя виступають як найважливіша сторона предметної області соціального розвитку. Таким чином, відокремлюючись у суспільстві, місто тим самим набуває ознак специфічної цілісності, являє собою організм із властивими йому закономірностями розвитку і функціонування.

Складність міста як соціально-економічної системи обумовлюється численністю складових елементів, поліструктурністю і багатофункціональністю, різноманіттям їхньої взаємодії, а також роллю і закономірностями функціонування і формування різноманітних структурних ланок.

Місто в цілому можна розглядати «як систему, що складається з таких основних підсистем різного ступеня складності, що взаємодіють між собою: населення, діяльність, природа» [11].

До містоутворюючої підсистеми відносяться галузі, продукція і послуги яких призначаються для задоволення потреб і за межами міста. Вони складають економічну базу міста, стимулюють його розвиток і визначають роль і місце міста в системі суспільного виробництва.

До обслуговуючої підсистеми відносяться галузі та види діяльності, продукція і послуги яких споживаються в місті. Види діяльності таких підприємств, установ і організацій мають прояв у житлово-комунальному господарстві і побутовому обслуговуванні населення; пасажирському транспорті; зв'язку, у частині обслуговування організацій невиробничої сфери діяльності і населення; охороні здоров'я, фізичній культурі і соціальному забезпеченні; освіті.

Населенню належить особлива роль, оскільки через населення здійснюється взаємодія містоутворюючої підсистеми, для якої населення виступає носієм трудових ресурсів, і обслуговуючої, що задовольняє їх матеріальні і духовні запити.

Важливо виділити архітектурно-містобудівний розвиток міста в самостійну підсистему, тому що головне тут – формування міста в цілому як системи, як матеріально-виробничого середовища, у якому протікає уся життєдіяльність людини. Місто – це насамперед середовище цілеспрямованого формування людини безпосередньо способом життя.

Виходячи з вище викладеного, функціонування міста як єдиного організму потребує забезпечення оптимальних пропорцій у розвитку містоутворюючої, обслуговуючої й архітектурно-містобудівної підсистем, планомірної і цілеспрямованої діяльності окремих галузей, підприємств і організацій.

Вчені говорять, що «розвиток міста – різноманітний процес, у якому виділяють дві основні складові – економічну і соціальну» [24, 52].

Таке виділення також цілком правомірно, оскільки воно ґрунтується на специфічних функціях міста. Так, основною його економічною функцією є забезпечення умов для виробництва продукції в пропорціях, кількості і якості, необхідної економічним системам більш високого рівня. Соціальною функцією міста є забезпечення найбільш сприятливих умов для оптимального, із погляду суспільства, біологічного (природного) і соціального відтворення населення. Тут важливо підкреслити, що можливості міста, як керуючої системи, у

вирішенні економічних завдань, особливо в управлінні і плануванні, досить обмежені. Це пов'язано з тим, що на його території розташовані не тільки підприємства, організації і установи місцевого підпорядкування, а й підприємства, організації й установи державного підпорядкування та приватної форми власності. Розвиток цих підприємств ведеться в галузевому розрізі і їхня діяльність не завжди узгоджується з інтересами міста. Міські органи не можуть впливати на встановлення обсягу виробництва для цих підприємств, номенклатуру виробів, що випускаються, визначати технічну політику, хоча саме ці підприємства визначають внесок міста в розвиток економіки країни. У цьому і виявляється обмеженість міста в вирішенні економічних завдань. І цей факт знаходить свій відбиток у тому, що такі показники розвитку міста, як обсяг виробництва, середньорічна вартість основних фондів, обсяг і структура інвестицій тощо визначаються в планах економічного і соціального розвитку міста шляхом підсумовування галузевих даних. Проте взагалі не враховувати такі дані не можна, тому що економіка міста буде подана без галузей, що визначають внесок міста в національну економіку.

Від ступеня розвитку сервісної сфери значною мірою залежить соціальний розвиток міста, оскільки саме ця сфера обслуговування здійснює активний вплив на перебудову побуту, його час, задоволення потреб людей. Від стану розвитку сфери сервісу, спрямованості її розвитку й вдосконалення в значній мірі залежить не тільки рівень життя населення міста, а й формування міського способу життя.

Варто підкреслити, що особливості способу життя населення різних міст визначаються численними чинниками, які можна в основному звести до таких: а) соціально-економічні фактори, що пов'язані з рівнем розвитку продуктивних сил, соціально-економічної структури міста; б) історична спадщина економічного потенціалу, національні традиції, звичаї, специфіка національного побуту і взаємовідносини людей, їхні трудові навички, особливості культури, тощо; в) істотні розходження в життєвому рівні соціальних груп населення, обумовлені, головним чином, неоднаковим рівнем

виробництва, соціально-економічною різноманітністю праці і побуту населення міста, видами економічної діяльності людей. Розвиток галузей обслуговування впливає на зростання продуктивності праці шляхом підвищення загальноосвітнього і кваліфікаційного рівня, поліпшення соціально-побутових умов на виробництві. Активний вплив робить сфера обслуговування населення на раціоналізацію позаробочого й ефективне використання вільного часу.

В основі сучасного розвитку міст лежать також ідеї сталості, збалансованості й соціальної орієнтації, які є не теоретичними конструкціями, а реальними характеристиками того чи іншого міста. Під сталістю соціально-економічних систем розуміють здатність такої системи залишатися відносно незмінною (тобто зберігати свою структуру й функціональні особливості) впродовж певного часового інтервалу всупереч будь-яким зовнішнім і внутрішнім впливам. Збалансованість розвитку передбачає дотримання особливої для кожної міської системи пропорції її потенціалів (економічного, екологічного, демографічного тощо), що забезпечує сталість і соціальну орієнтацію розвитку. Відповідно до цієї ідеї, функціонування міст неможливе без перетворень, спрямованих на внутрішню збалансованість: утворення елементів, яких не вистачає у структурі міста та подолання деструктивності інших складових, стимулювання внутрішньо- і міжміських зв'язків. Соціальна орієнтація розвитку міста передбачає спрямованість функціонування всіх підсистем на підвищення рівня та якості життя населення.

Розвиток міста – це процес, в якому державні та місцеві органи влади, бізнес і неурядові (громадські) організації працюють разом задля створення кращих умов для економічного зростання і додаткової кількості робочих місць.

Конкуруючи з іншими містами в створенні найбільш сприятливого середовища для бізнесу, що включає інфраструктуру та послуги якомога вищої якості за якомога нижчу вартість для підприємств, міста можуть забезпечити значний розвиток існуючого бізнесу, стимулювати створення нових підприємств і залучати інвестиції. Наявність більш якісних послуг та інфраструктури дозволяють підприємствам встановлювати нижчі ціни на

продукцію та послуги, що сприяє збільшенню обсягів продажу, створенню робочих місць та податкових надходжень. Збільшення податкових надходжень у результаті зростання бізнесу та більшої зайнятості означає, що міста можуть, в свою чергу, підвищити якість послуг та інвестувати в розвиток інфраструктури, стаючи таким чином ще більш привабливими для бізнесу та далі підвищуючи якість життя своїх громадян.

Розвиток міста означає такий режим функціонування міської системи, який забезпечує позитивну динаміку параметрів рівня та якості життя населення, що проживає на даній території. Такий розвиток не повинен і не може вичерпуватися виключно механічним зростанням елементів його структури, в тому числі економічних. Сучасна парадигма розвитку міста, особливо великого, полягає в тому, що він повинен базуватися переважно на внутрішньому потенціалі міста – міській економіці та перевагах міжсекторного співробітництва. Водночас напрями й темпи розвитку міст безпосередньо залежать від урахування значної кількості факторів, які поділяють на ендогенні (внутрішні) та екзогенні (зовнішні).

Міста сьогодні відрізняються різноманітністю, багатовимірністю та зростаючою впливовістю. Останнє втілюється як у територіальній експансії міст і поширенні міського способу життя за адміністративні міські межі, так і набуває часто «нематеріального виміру» у вигляді, наприклад, інформаційного домінування міст. Якщо розглядати міські території як складову частину географічного простору, то неминуче виникає разючий дисонанс між тією мізерною площею нашої планети, що припадає на міста, та їхнім визначальним впливом на розвиток цивілізації. Нині вже є очевидним, що міста перетворились на основну форму розселення на планеті. Так, за даними Фонду народонаселення ООН (UNFPA), від 2008 року більшість населення нашої планети мешкає в містах.

Міста – обласні центри є ключовими центрами розвитку відповідних регіонів. Їх вплив на регіональну економіку є визначальним в усіх областях (за винятком Київської, яка не має власного обласного центру). Розміщення

обласних центрів в деяких областях є досить асиметричним. Це ускладнює доступ до них з усієї території області (Одеська, Миколаївська, Кіровоградська, Волинська...), що частково компенсується наявністю міст обласного значення.

В умовах соціально-економічних перетворень, що відбуваються, зростає актуальність завдань удосконалення міського управління. Управління слід здійснювати ефективно й надійно, для того щоб розвиток міста відповідав вимогам стійкості його як системи. Дефекти в системі керування містом можуть призвести до зниження якості життя городян, до застою, або навіть до регресу міського розвитку й деградації міського середовища.

Розуміння розвитку міста як функціонування складної соціально-економічної системи, покликаної забезпечувати позитивну динаміку якості життя населення, потребує для досягнення її цілей постійного управлінського впливу. Зарубіжний досвід та аналіз внутрішніх можливостей в Україні дає підстави стверджувати, що тільки постійний системний управлінський вплив з боку державних та місцевих органів влади на ситуацію в містах дає можливість забезпечувати сталий, збалансований, соціально орієнтований розвиток міст.

1.2. Правовий механізм реалізації права на місцеве самоврядування в місті Києві

Сучасні міста характеризуються постійно зростаючою щільністю населення, кваліфікованих кадрів, капіталу, індустріальних та виробничих активів, соціальної та технічної інфраструктури. Разом з тим постійно зростає інтенсивність інформаційних, енергетичних та речовинних обмінів, інтенсивність руху капіталу, транспортних потоків, потоків трудових ресурсів тощо. Завдяки такій концентрації міста стають ключовими точками (центрами) зростання у глобальній економіці.

Складність управління містом як соціально-економічною системою зумовлюється численністю складових елементів, поліструктурністю і

багатофункціональністю, різноманіттям їх взаємодії, а також роллю та закономірностями функціонування і формування різноманітних структурних ланок.

Згідно з частиною сьомою статті 20 Конституції України столицею України є місто Київ.

Місто Київ має власний адміністративно-територіальний устрій, зумовлений як особливістю столичних функцій, так і історичним досвідом районування міста в ХХ–ХХІ ст. Уперше райони у місті Києві – Миський район, Новостроєнський район, Печерський район, Подільський район, Шулявський район – були виділені ще в 1917 році. У 1921 році в Києві було створено 6 районів, а у вересні 1941 року – 11 районних управ, які були скасовані в 1943 році. Натомість, у 1946 році в Києві було створено 9 районів у місті, які аж до здобуття незалежності України постійно перейменовувалися. У 1993 році кількість районів у столиці збільшилася до 14. На сьогодні ж, починаючи із 30 січня 2001 року, «адміністративно-територіальний устрій міста Києва становлять 10 районів: Голосіївський, Дарницький, Деснянський, Дніпровський, Оболонський, Печерський, Подільський, Святошинський, Солом'янський, Шевченківський».

Відповідно до частини третьої статті 133 Конституції України місто Київ має спеціальний статус, який визначається законами України. Згідно з частиною другою статті 140 Конституції України особливості здійснення місцевого самоврядування в місті Києві визначається окремими законами України. Відповідно до частини другої статті 118 Основного Закону України «особливості здійснення виконавчої влади у місті Києві визначається окремими законами України» [17].

Ця формулювання передбачає, що специфічні особливості здійснення виконавчої влади у місті Києві визначається законами, що створюються окремо для цього міста. Ці закони мають бути прийняті Верховною Радою України та повинні регулювати специфічні аспекти управління, організацію виконавчої влади, фінансовий статус та інші питання, які стосуються особливого статусу

цих міст.

Це зумовлено тим, що Київ є спеціальним містом в Україні з особливим правовим статусом, і він має більш широкі повноваження та відповідальність, порівняно з іншими містами та регіонами. Такий підхід дозволяє забезпечити адекватне функціонування місцевих органів влади та враховувати їх особливості та потреби.

Закон України «Про столицю України – місто-герой Київ» прийнято 15 січня 1999 року № 401-XIV [14].

Частина перша статті 2 Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ» визначає систему адміністративно-територіального устрою міста Києва, яку становлять райони в місті. Проте на сьогодні ні Конституцією України, а ні будь-яким іншим законом України не регламентовано питання утворення і ліквідації районів у місті.

Закон України «Про столицю України – місто-герой Київ» у первинній редакції передбачав обов'язковою складовою частиною місцевого самоврядування у місті Києві районні у місті ради, основною метою створення яких, відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 № 280/97-ВР, є забезпечення більш ефективного представництва інтересів територіальної громади району у місті, забезпечення управління рухомим і нерухомим майном та іншими об'єктами, що належать до комунальної власності територіальних громад районів у містах, формування, затвердження, виконання відповідних бюджетів та контроль їх виконання, а також вирішення інших питань діяльності територіальної громади району у місті.

Проте, 7 вересня 2010 р. Верховна Рада України прийняла Закон України № 2500-VI «Про внесення змін до Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ», яким встановила можливість не утворення у місті Києві найнижчої ланки місцевого самоврядування – районних у місті Києві рад і надала право визначати необхідність створення останніх територіальній громаді міста Києва шляхом проведення місцевого референдуму та Київській

міській раді шляхом прийняття відповідного рішення [16].

На підставі зазначених змін 9 вересня 2010 р. Київська міська рада прийняла рішення «Про питання організації управління районами у м. Києві» № 7/4819 і ліквідувала районні у місті Києві ради та їхні виконавчі органи з 31 жовтня 2010 року [46].

Таке рішення призвело до централізації місцевого самоврядування в місті Києві, зниження ефективності управління містом, віддалення органів місцевого самоврядування від територіальної громади, стало передумовою руйнації Києва та зростання у ньому корупції. Адже, саме районні у місті Києві ради були найбільш наближеною до киян ланкою місцевого самоврядування та мали повноваження і можливість безпосередньо опікуватись проблемами району, будинку, вулиці. Крім того, кияни втратили будь-які важелі впливу та контролю за діяльністю виконавчих органів влади в районах.

Ліквідація районних у місті Києві рад не відповідає і Конституції України, а саме абзацу третьому п. 8 Розділу XV «Перехідні положення», яким встановлено, що районні в містах ради та голови цих рад після набуття чинності цією Конституцією здійснюють свої повноваження відповідно до закону, а частина 1 ст. 142 Конституції України визнає територіальні громади районів у містах суб'єктами права комунальної власності. Системний аналіз конституційних норм дає підстави вважати, що в Основному Законі не тільки зафіксована існуюча раніше система організації влади в містах з районним поділом, а й фактично передбачається обов'язковість заснування в перспективі інших районних у містах рад.

Особливості здійснення виконавчої влади та місцевого самоврядування в місті Києві, передбачені чинним Законом України «Про столицю України – місто-герой Київ», прийнятим у 1999 р., побудовані на концентрації державної влади і місцевого самоврядування (його виконавчих функцій) в одному органі – Київській міській державній адміністрації, і в руках однієї посадової особи – Київського міського голови, який одночасно є головою Київської міської державної адміністрації [13].

Така ситуація спричиняє розмитість меж повноважень і сфер відповідальності місцевих органів державної влади й органів місцевого самоврядування, а також їх посадових осіб. Наслідком цього є гальмування соціально-економічних процесів розвитку Києва як столиці України.

Відповідно в столиці України склалася особлива ситуація щодо реалізації місцевого самоврядування. Фактично м. Київ є єдиним, містом країни, де міська рада не має власного виконавчого органу, оскільки Київська міська державна адміністрація не формується та не підпорядкована Київській міській раді, а є органом державної виконавчої влади. Зрозуміло, що такий однобокий дуалізм виконавчого органу в столиці не сприяє, а в багатьох випадках – прямо перешкоджає інтересам громади міста Києва.

Правовий механізм, закріплений у чинному Законі, суперечить концепції поділу влади, закладеній в Конституції України, а також принципам побудови відносин між органами місцевого самоврядування та місцевими державними адміністраціями.

По суті Конституція України передбачає створення в Києві як органу державної виконавчої влади – міської державної адміністрації, так і виконавчого органу міської ради – виконавчого комітету, як це передбачено Конституцією та Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні». Однак на догоду суб'єктивним політичним амбіціям часів 1998-1999 року в Законі України «Про столицю України – місто-герой Київ» ці два органи було об'єднано в «єдиний в адміністративному відношенні орган» за формулюванням Конституційного суду України (Рішення від 25.12.2003 № 21-рп). Останнє твердження є юридично суперечливим, оскільки поєднує два органи різної правової та політичної природи – державний та самоврядний – в один, що прямо суперечить конституційному принципу незалежності та самостійності місцевого самоврядування.

В 2015 році експерти РПР (Реанімаційний Пакет Реформ) зайняли чітку позицію: закон «Про столицю України – місто-герой Київ» треба кардинально оновити. Новий закон має:

– суттєво змінити систему управління та прийняття рішень в Києві наблизити владу до киян;

– зняти політичні суперечності щодо дуального статусу Київського міського голови, який одночасно є і головою Київської міської державної адміністрації, що робить його вразливим при зміні Президента України.

Тож, 27 вересня 2019 року Рада Європи підготувала Висновок CEGG/LEX(2019)4 щодо проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ» (реєстр. № 2143 від 13 вересня 2019 року).

Найбільш всебічна реформа пропонується в законопроектах № 2143-3 та № 2143-1. Обидва передбачають розподіл повноважень між міським головою Києва та головою Київської міської державної адміністрації; створення виконавчого органу Київської міської ради на чолі з мером; відновлення районних у місті рад як представницьких органів; забезпечення розмежування механізмів врядування на рівні районів у місті. Однак перший законопроект передбачає механізм нагляду (за винятком індивідуальних актів), а другий не передбачає такого механізму.

1.3. Особливості організації місцевого самоврядування у воєнний період

Організація місцевого самоврядування може зазнавати змін у воєнний період з огляду на особливі обставини, що характерні для такого часу. Воєнний період вимагає вжиття додаткових заходів для забезпечення функціонування органів місцевого самоврядування та підтримки життєдіяльності населення. Ось деякі з особливостей організації місцевого самоврядування у воєнний період:

1. Надзвичайний стан та воєнний закон: У воєнний період може бути оголошено надзвичайний стан або введений воєнний закон, що надає державі ширші повноваження для контролю та управління територією. Зазвичай, місцеве самоврядування підпорядковується вищим органам влади в цей період.

2. Зміни в структурі та повноваженнях: Війна може призвести до тимчасових змін у структурі органів місцевого самоврядування або розширення їх повноважень з метою ефективного управління кризовою ситуацією.

3. Мобілізація ресурсів: У воєнний період місцеве самоврядування може бути залучено до мобілізації ресурсів населення для потреб оборони країни. Це може включати залучення місцевих жителів до армії, сприяння економіці країни, організацію допомоги військовим та гуманітарну допомогу постраждалим.

4. Діяльність громадських організацій: У воєнний період активну роль можуть відігравати громадські організації та волонтери. Вони можуть допомагати місцевим органам влади у зборі даних, організації допомоги та мобілізації ресурсів.

5. Забезпечення безпеки: Забезпечення безпеки на території може стати пріоритетним завданням місцевого самоврядування у воєнний період. Вони можуть співпрацювати з військовими та правоохоронними органами для забезпечення стабільності та порядку.

6. Захист прав та інтересів населення: Незважаючи на воєнні обставини, місцеві органи самоврядування повинні захищати права та інтереси своїх громадян. Це може включати забезпечення доступу до соціальних послуг, забезпечення житлом, захист прав меншин та біженців.

Важливо зазначити, що організація місцевого самоврядування воєнний період може значно відрізнятись в залежності від конкретних обставин, рівня конфлікту та відповідності до законів та міжнародних норм. Це може залежати від країни до країни та від конкретного воєнного конфлікту.

Частиною 1 ст. 4 Закону України від 12.05.2015 р. № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану» передбачено, що на територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони

прав, свобод і законних інтересів громадян можуть утворюватися тимчасові державні органи - військові адміністрації.

Районні та обласні військові адміністрації було утворено 24.02.2022 р. Указом Президента України № 68/20222 на всій території України внаслідок повномасштабної агресії російської федерації проти нашої держави на базі існуючих районних та обласних державних адміністрацій (відповідних військово-цивільних адміністрацій).

Військові адміністрації населених пунктів зараз утворюються по мірі необхідності.

З практичної точки зору військові адміністрації надзвичайно важливі для мешканців відповідних територій, оскільки уповноважені приймати рішення, від яких залежить життя людей: щодо евакуації, запровадження комендантської години та багато іншого.

Військові адміністрації населених пунктів утворюються в одному чи декількох населених пунктах. Тут мова йде саме про населені пункти, тобто села, селища й міста.

Буде чи не буде утворена військова адміністрація, залежить від того, як працює місцева рада, чи взагалі працює і наскільки ефективно у воєнний час. Військова адміністрація може бути утворена, якщо сільські, селищні, міські ради та/або їхні виконавчі органи не здійснюють покладені на них Конституцією та законами України повноваження, в т.ч. внаслідок:

- фактичного саморозпуску;
- самоусунення від виконання своїх повноважень;
- фактичного невиконання повноважень;
- припинення повноважень згідно з законом.

На сьогодні, згідно чинного закону, військові адміністрації населених пунктів фактично формуються «з нуля» з військовослужбовців військових формувань, правоохоронних органів, служби цивільного захисту, працівників, які уклали з Генеральним штабом Збройних сил України трудовий договір. Однак на розгляді парламенту уже перебуває законопроект щодо

функціонування місцевого самоврядування в період дії воєнного стану, який покликаний виправити таку ситуацію. На мою думку, це логічно, адже кожна місцева рада має законний мандат на представлення інтересів членів громади. Однак, щоб не займатися здогадками, проаналізуємо ці законодавчі зміни після набрання ними чинності.

На відміну від військових адміністрацій населених пунктів, при утворенні військової адміністрації в районі чи області їх статусу набувають, відповідно, районні, обласні державні адміністрації, а голови районних, обласних держадміністрацій набувають статусу начальників відповідних військових адміністрацій. Таким чином, по суті, уже існуючі органи державної влади наділяються новими повноваженнями, набуваючи іншого статусу. Законодавцем тут закладена проста логіка: і державну, і військову адміністрацію формує Президент і призначає очільників таких адміністрацій.

Військові адміністрації населених пунктів, а також районні, обласні військові адміністрації, утворені у зв'язку з нескликанням сесії, відповідно, районної, обласної ради у встановлені Законом «Про місцеве самоврядування в Україні» строки, здійснюють свої повноваження до дня першого засідання першої сесії відповідної ради, обраної після скасування воєнного стану. Як бачимо, зазначена норма містить слова «...ради, обраної після...», що корелюється з положеннями Закону «Про місцеве самоврядування в Україні», який передбачає припинення діяльності місцевої ради у зв'язку з утворенням військової адміністрації. Аналогічні за змістом норми містять і «Прикінцеві положення» Закону України «Про правовий режим воєнного стану», але вони стосувалися періоду, коли збройна агресія рф мала місце лише у Донецькій та Луганській областях.

Що цікаво, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» прямо не передбачає автоматичне припинення повноважень відповідних органів місцевого самоврядування у разі утворення військових адміністрацій. Таку норму можна зустріти у ст. 78 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні»: повноваження сільської, селищної, міської, районної в місті, районної, обласної

ради достроково припиняються з дня набрання чинності актом Президента України про утворення відповідної військово-цивільної, військової адміністрації. При цьому Закон «Про правовий режим воєнного стану» передбачає момент припинення повноважень військових адміністрацій.

Військові адміністрації населених пунктів, а також районні, обласні військові адміністрації, утворені у зв'язку з нескликанням сесії, відповідно, районної, обласної ради у встановлені Законом «Про місцеве самоврядування в Україні» строки, здійснюють свої повноваження до дня першого засідання першої сесії відповідної ради, обраної після скасування воєнного стану. Як бачимо, зазначена норма містить слова «...ради, обраної після...», що корелюється з положеннями Закону «Про місцеве самоврядування в Україні», який передбачає припинення діяльності місцевої ради у зв'язку з утворенням військової адміністрації. Аналогічні за змістом норми містять і «Прикінцеві положення» Закону України «Про правовий режим воєнного стану», але вони стосувалися періоду, коли збройна агресія РФ мала місце лише у Донецькій та Луганській областях.

Окремо закон виділяє випадок, коли районна чи обласна військова адміністрація утворена не «у зв'язку», а «для». Так, у разі створення районних, обласних військових адміністрацій для здійснення керівництва у сфері забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку такі адміністрації здійснюють свої повноваження до скасування воєнного стану. У даному випадку без прив'язки до першої сесії новобраної ради.

Військова адміністрація Києва – це тимчасовий державний орган, створений на випадок воєнних дій у місті.

Основні завдання військової адміністрації: готувати місто до оборони, забезпечувати громадський порядок та безпеку цивільного населення, здійснювати контроль правового режиму воєнного стану та забезпечувати життєдіяльність міста.

Висновки до першого розділу

Отже, підсумовуючи інформацію Розділу 1, можемо зазначити, будь-яке місто, а тим паче обласний центр є складною відкритою соціально-економічною системою, яка характеризується особливою природою та властивостями, багатoelementним складом, кожний з яких має свої функції та динаміку; тісним взаємозв'язком складових; зі спроможністю до самовідродження, попри негативний вплив зовнішніх факторів, здатністю до збереження певної усталеності розвитку в процесі постійного оновлення технологій. Зарубіжний досвід та аналіз внутрішніх можливостей в Україні дає підстави стверджувати, що тільки постійний системний управлінський вплив з боку державних та місцевих органів влади на ситуацію в містах дає можливість забезпечувати сталий, комплексний, соціально орієнтований їх розвиток.

Проаналізувавши правовий аспект організації місцевого самоврядування в місті Києві, дійшли висновку, що у столиці склалася доволі цікава ситуація з цього приводу. Фактично м. Київ є єдиним містом країни, де міська рада не має власного виконавчого органу, оскільки Київська міська державна адміністрація не формується та не підпорядкована Київській міській раді, а є органом державної виконавчої влади. Зрозуміло, що такий однобокий дуалізм виконавчого органу в столиці не сприяє, а в багатьох випадках – прямо перешкоджає інтересам громади міста Києва.

Ліквідувавши у 2010 році міські ради, київська влада фактично порушила концепцію, закладену в Конституції України про розподіл влад, а також принцип побудови відносин між органами місцевого самоврядування та місцевими державними адміністраціями.

Таке рішення призвело до централізації місцевого самоврядування в місті Києві, зниження ефективності управління містом, віддалення органів місцевого самоврядування від територіальної громади, стало передумовою руйнації Києва та зростання у ньому корупції. Адже, саме районні у місті Києві ради були

найбільш наближеною до киян ланкою місцевого самоврядування та мали повноваження і можливості безпосередньо опікуватись проблемами району, будинку, вулиці. Крім того, кияни втратили будь-які важелі впливу та контролю за діяльністю виконавчих органів влади в районах.

Отже, організація місцевого самоврядування може зазнавати змін у воєнний період з огляду на особливі обставини, що характерні для такого часу. Воєнний період вимагає вжиття додаткових заходів для забезпечення функціонування органів місцевого самоврядування та підтримки життєдіяльності населення.

Таким чином, можемо резюмувати, що утворення військової адміністрації не завжди означає припинення діяльності відповідної місцевої ради. І повернення до функціонування органів місцевого самоврядування на таких територіях можливе лише після скасування воєнного стану. Але то уже будуть заново обрані ради, можливо, і з урахуванням думки виборця про ефективність попереднього їх складу.

Зараз в Києві діє і КМР , і військова адміністрація.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ ТА АНАЛІЗ ЇХ ВЗАЄМОДІЇ З МІСЬКОЮ РАДОЮ

2.1. Органи самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування

Органи самоорганізації населення – представницькі органи, що створюються жителями, які проживають на законних підставах на території села, селища, міста або їх частин, для вирішення окремих питань місцевого значення.

Це будинкові, вуличні, квартальні комітети, комітети мікрорайонів, районів у містах, сільські, селищні комітети.

Їхня діяльність регулюється Законом України «Про органи самоорганізації населення».

Громадськості потрібні органи самоорганізації для того щоб:

- Допомогти задовольнити суспільний інтерес та потреби жителів;
- Дійти до влади зі своїми проблемами та потребами і спробувати вирішити їх;
- Здійснювати громадський контроль за діяльністю влади та інших поставальників різних послуг;
- Допомогати об'єднуватися у вирішенні спільних проблем за місцем проживання;
- Спільно побороти хамів, нехлюїв та крадіїв, які заважають нормально жити.

Місцевій владі потрібні органи самоорганізації для:

- Точна діагностика того, що найбільше хвилює населення;
- Залучення додаткових ресурсів для вирішення соціальних проблем;
- Подолання недовіри населення до влади через ефект причетності;

– Об'єднати зусилля в боротьбі громади з соціально-безвідповідальним бізнесом;

– Об'єднання зусиль з громадою у відстоюванні інтересів перед державною владою та політичною кон'юнктурою.

У системі місцевого самоврядування органи самоорганізації населення посідають значне місце. Саме вони відіграють важливу роль у створенні умов для залучення найширших кіл громадян до безпосередньої участі у прийнятті та реалізації рішень з питань соціально-економічного, культурного розвитку території міста. Саме через них будуються довірчі взаємовідносини, співпраця влади та населення у вирішенні окремих питань місцевого значення. Нарешті, без органів самоорганізації населення неможливо здійснювати ефективно місцеве самоврядування в місті, так саме, як неможливо розвивати місцеву інфраструктуру без врахування очікувань, інтересів та побажань мешканців територіальної громади.

Органи самоорганізації населення (ОСН) – представницькі органи, що створюються частиною жителів, які тимчасово або постійно проживають на відповідній території в межах села, селища або міста. Це специфічні утворення, що поєднують у собі риси як органу публічної влади, так і громадської організації.

З органами публічної влади ОСН пов'язує те, що вони беруть участь у вирішенні питань місцевого значення, що передбачає наявність в органів самоорганізації населення певних повноважень, якими їх наділяє орган публічної влади – міська рада; а також те, що органи самоорганізації населення здійснюють свої повноваження в межах відповідної території.

У той же час подібно до громадської організації органи самоорганізації населення працюють на громадських засадах, їх діяльність базується на засадах добровільності щодо взяття на себе окремих повноважень публічної влади.

Органи самоорганізації населення міста можна поділити на три групи:

- органи самоорганізації населення населених пунктів. До них відносяться селищні комітети. Ці комітети створюють жителі селищ, що перебувають в

адміністративних межах населеного пункту, у нашому випадку, міста.

- органи самоорганізації населення районів у містах, жителі яких утворюють територіальну громаду, яка, проте, не виступає самостійним суб'єктом місцевого самоврядування;

- органи самоорганізації населення, що створюються частиною жителів населеного пункту, – будинкові, вуличні, квартальні комітети, а також комітети мікрорайонів.

Зазначені ОСН діють винятково в межах частини території громади й об'єднують населення на основі спільної роботи з виконання певних задач у галузі обслуговування суспільних потреб громадян, задоволення їх культурно-побутових та інших запитів. Ці представницькі органи місцевого самоврядування максимально наближені до населення і сприяють оптимальній децентралізації влади. Вони покликані максимально оперативно реагувати на локальні потреби громадян і насамперед забезпечувати створення належних умов їх проживання на відповідних ділянках населеного пункту.

Основні завдання органів самоорганізації населення обумовлені завданнями та функціями місцевого самоврядування та органів місцевого самоврядування, а саме:

- а) представницька функція – представляють інтереси жителів, які їх обрали, в органах місцевого самоврядування й органах державної влади;

- б) організаційна – здійснюють заходи щодо охорони довкілля, благоустрою території, охорони пам'яток історії й культури, будівництва й ремонту шляхів, комунальних мереж тощо;

- в) допоміжна – сприяють навчальним закладам, закладам культури, фізичної культури, спорту, органам соціального захисту населення, пожежного нагляду, правоохоронним органам у їх діяльності;

- г) контрольно-облікова – ведуть облік громадян, які мешкають на відповідній території, контролюють якість житлово-комунальних послуг, що надаються на території відповідного органу тощо;

- д) інформаційна – інформують жителів, проводять опитування, збирають

пропозиції;

е) розпорядчо-виконавча – виконують рішення загальних зборів громадян за місцем проживання, сприяють виконанню актів чинного законодавства, визначають напрямки витрат коштів, передбачених на благоустрій відповідної території, і розпоряджаються ними, організують безпосереднє виконання робіт, укладають відповідні угоди.

Стаття 3 Закону України «Про органи самоорганізації населення» так окреслює роль ОСНів:

1. Орган самоорганізації населення є однією з форм участі членів територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах у вирішенні окремих питань місцевого значення.

2. Органами самоорганізації населення є будинкові, вуличні, квартальні комітети, комітети мікрорайонів, комітети районів у містах, сільські, селищні комітети.

3. Основними завданнями органів самоорганізації населення є:

1) створення умов для участі жителів у вирішенні питань місцевого значення в межах Конституції і законів України;

2) задоволення соціальних, культурних, побутових та інших потреб жителів шляхом сприяння у наданні їм відповідних послуг;

3) участь у реалізації соціально-економічного, культурного розвитку відповідної території, інших місцевих програм.

Згідно з ч. 1 ст. 6 ЗУ «Про органи самоорганізації населення» обирати і бути обраними до органу самоорганізації населення в порядку, визначеному цим Законом, можуть жителі, які на законних підставах проживають на відповідній території [15].

Повноваження:

1) представляти разом з депутатами інтереси жителів будинку, вулиці, мікрорайону, села, селища, міста у відповідній місцевій раді та її органах, місцевих органах виконавчої влади;

2) сприяти додержанню Конституції та законів України, реалізації актів

Президента України та органів виконавчої влади, рішень місцевих рад та їх виконавчих органів, розпоряджень сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті (у разі її створення) ради, рішень, прийнятих місцевими референдумами;

3) вносити у встановленому порядку пропозиції до проектів місцевих програм соціально-економічного і культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць та проектів місцевих бюджетів;

4) організовувати на добровільних засадах участь населення у здійсненні заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, проведення робіт з благоустрою, озеленення та утримання в належному стані садиб, дворів, вулиць, площ, парків, кладовищ, братських могил, обладнанні дитячих і спортивних майданчиків, кімнат дитячої творчості, клубів за інтересами тощо;

з цією метою можуть створюватися тимчасові або постійні бригади, використовуватися інші форми залучення населення;

5) організовувати на добровільних засадах участь населення у здійсненні заходів щодо охорони пам'яток історії та культури, ліквідації наслідків стихійного лиха, будівництві і ремонті шляхів, тротуарів, комунальних мереж, об'єктів загального користування із дотриманням встановленого законодавством порядку проведення таких робіт;

6) здійснювати контроль за якістю надаваних громадянам, які проживають у жилих будинках на території діяльності органу самоорганізації населення, житлово-комунальних послуг та за якістю проведених у зазначених жилих будинках ремонтних робіт;

7) надавати допомогу навчальним закладам, закладам та організаціям культури, фізичної культури і спорту у проведенні культурно-освітньої, спортивно-оздоровчої та виховної роботи серед населення, розвитку художньої творчості, фізичної культури і спорту; сприяти збереженню культурної спадщини, традицій народної культури, охороні пам'яток історії та культури, впровадженню в побут нових обрядів;

8) організовувати допомогу громадянам похилого віку, інвалідам, сім'ям

загиблих воїнів, партизанів та військовослужбовців, малозабезпеченим та багатодітним сім'ям, а також самотнім громадянам, дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, вносити пропозиції з цих питань до органів місцевого самоврядування;

9) надавати необхідну допомогу органам пожежного нагляду в здійсненні протипожежних заходів, організовувати вивчення населенням правил пожежної безпеки, брати участь у здійсненні громадського контролю за додержанням вимог пожежної безпеки;

10) сприяти відповідно до законодавства правоохоронним органам у забезпеченні ними охорони громадського порядку;

11) розглядати звернення громадян, вести прийом громадян;

12) вести облік громадян за віком, місцем роботи чи навчання, які мешкають у межах території діяльності органу самоорганізації населення;

13) сприяти депутатам відповідних місцевих рад в організації їх зустрічей з виборцями, прийому громадян і проведенні іншої роботи у виборчих округах;

14) інформувати громадян про діяльність органу самоорганізації населення, організовувати обговорення проектів його рішень з найважливіших питань.

Сільська, селищна, міська, районна у місті (у разі її створення) рада може додатково наділяти частиною своїх повноважень орган самоорганізації населення з одночасною передачею йому додаткових коштів, а також матеріально-технічних та інших ресурсів, необхідних для здійснення цих повноважень, здійснює контроль за їх виконанням.

Організація та діяльність органу самоорганізації населення ґрунтуються на принципах:

- 1) законності;
- 2) гласності;
- 3) добровільності щодо взяття окремих повноважень сільської, селищної, міської, районної в місті (у разі її створення) ради;
- 4) територіальності;

- 5) виборності;
- 6) підзвітності, підконтрольності та відповідальності перед відповідними радами;
- 7) підзвітності, підконтрольності та відповідальності перед жителями, які обрали орган самоорганізації населення;
- 8) фінансової та організаційної самостійності.

В основу організації та діяльності органів самоорганізації населення покладені наступні принципи.

По-перше, принципи, в яких знайшли своє відображення основні принципи місцевого самоврядування, притаманні всім елементам системи місцевого самоврядування, в тому числі й органам самоорганізації населення. До них можна віднести принципи законності, гласності та виборності.

Принцип законності полягає в тому, що ОСН організуються й діють лише на підставі та у спосіб, що передбачені Конституцією і законами України, іншими актами, які становлять правові основи їхньої організації та діяльності.

Принцип гласності вимагає відкритості та прозорості діяльності ОСН, що передбачає своєчасне доведення їх рішень до відома жителів відповідної території, які мають право отримувати інформацію про роботу органу самоорганізації населення в повному обсязі і без будь-яких перешкод.

Принцип виборності передбачає:

- а) обрання органу самоорганізації населення на основі загального, рівного виборчого права шляхом таємного голосування жителями, які на законних підставах проживають на відповідній території;
- б) обмеження строку повноважень органу самоорганізації населення строком повноважень відповідної місцевої ради, що забезпечує його періодичне переобрання (якщо інше не передбачено Положенням про ОСН).

По-друге, спеціальні принципи, притаманні лише органам самоорганізації, що виражають їхні специфічні риси, та дозволяють відрізнити ОСН як від органів місцевого самоврядування, так і від громадських організацій: добровільності щодо взяття окремих повноважень міської ради;

територіальності; підзвітності, підконтрольності та відповідальності перед відповідною радою; підзвітності, підконтрольності та відповідальності перед жителями, які обрали ОСН; фінансової та організаційної самостійності.

Принцип добровільності щодо взяття окремих повноважень міської ради означає заборону покладання на орган самоорганізації населення обов'язків, які не передбачені Положенням про орган або щодо виконання яких не було отримано його попередньої згоди. При цьому останнє стосується делегованих повноважень органу самоорганізації населення, якими він додатково наділяється відповідною місцевою радою вже після його легалізації і затвердження Положення про орган.

Принцип територіальності передбачає можливість утворення ОСН виключно за територіальною ознакою (в межах будинку, вулиці, кварталу, мікрорайону, селища, району в місті). Тим самим забороняється створення ОСН за функціональною, галузевою або іншою ознакою.

Принцип підконтрольності та відповідальності перед відповідними радами передбачає:

- а) право міської ради та її виконавчих органів у межах своїх повноважень здійснювати контроль за фінансовою діяльністю ОСН;
- б) право відповідної міської ради, яка дала дозвіл на створення ОСН, достроково припинити його діяльність у разі невиконання рішень ради, її виконавчого комітету;
- в) право міської ради здійснювати контроль за виконанням наданих органу самоорганізації населення повноважень.

Принцип підзвітності, підконтрольності та відповідальності перед жителями, які обрали ОСН, передбачає:

- а) обов'язок органу самоорганізації населення періодично (не рідше одного разу на рік) звітувати про свою діяльність на зборах (конференції) жителів за місцем проживання;
- б) право зборів (конференції) жителів за місцем проживання здійснювати контроль за фінансовою діяльністю органу самоорганізації

населення;

- в) право зборів (конференції) жителів за місцем проживання достроково припиняти повноваження органу самоорганізації населення у разі невиконання рішень зборів (конференції) жителів за місцем проживання або невиконання своїх повноважень.

Принцип фінансової та організаційної самостійності передбачає:

- а) заборону органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування та їх посадовим особам втручатися в діяльність органу самоорганізації населення, крім випадків, передбачених законом;

- б) право ОСН самостійно використовувати свої фінансові ресурси на цілі, визначені в Положенні про орган та в рішеннях відповідної місцевої ради.

Території, в межах яких діють органи самоорганізації населення, чітко визначені в Законі, а саме:

- селища;
- кварталу, кількох, однієї або частини вулиці з прилеглими провулками в місцях індивідуальної забудови;
- окремого мікрорайону, житлово-експлуатаційної організації в містах;
- одного або кількох районів у місті;
- будинку (кількох будинків) в державному і громадському житловому фонді та фонді житлово-будівельних кооперативів.

При цьому треба мати на увазі, що територія, у межах якої діє ОСН, визначається рішенням місцевої ради, що дала дозвіл на його створення.

Обирати та бути обраними до органу самоорганізації населення можуть жителі, які на законних підставах проживають на відповідній території, а порядок виборів визначається Законом. При цьому передбачаються такі обмеження виборчого права при виборах органів самоорганізації населення (виборчі цензи):

- ценз осілості – вимога проживати на відповідній території на законних підставах;
- віковий ценз – вимога щодо необхідності досягнення жителем

вісімнадцяти років;

- ценз дієздатності – у виборах органу самоорганізації населення не беруть участі жителі, яких визнано судом недієздатними.

Зазначені обмеження є необхідними, оскільки забезпечують свідоме волевиявлення жителів при виборах ОСН.

Забороняються будь-які обмеження права жителів, які проживають на відповідній території, на участь у відповідному органі самоорганізації населення залежно від їхньої раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, мовних або інших ознак.

2.2. Нормативні основи організації взаємодії органів самоорганізації населення з місцевою радою

Організація взаємодії органів самоорганізації населення з місцевою радою зазвичай базується на законодавчих актах, які визначають правові засади діяльності цих структур. Тут важливо розглянути загальні правові принципи, що допомагають забезпечити ефективну співпрацю між місцевими органами влади та органами самоорганізації населення. Загальні принципи можуть відрізнятися в різних країнах або регіонах, але основні засади можуть включати наступне:

1. Законодавча база: Взаємодія органів самоорганізації населення з місцевою радою повинна базуватися на чіткій законодавчій базі. Закони та нормативно-правові акти повинні визначати правовий статус і повноваження органів самоорганізації, а також механізми співпраці з місцевими органами влади.

2. Автономія та самостійність: Органи самоорганізації населення мають бути автономними та незалежними від місцевої ради, здатними представляти і захищати інтереси своїх членів. Вони повинні мати право

приймати власні рішення та розвивати свою діяльність відповідно до статутів та законодавства.

3. Партнерський підхід: Взаємодія між органами самоорганізації населення та місцевою радою повинна ґрунтуватися на партнерстві та співпраці. Обидві сторони мають здатність співпрацювати з метою досягнення спільних цілей та покращення благополуччя місцевої громади.

4. Консультативний процес: Місцеві органи влади повинні враховувати думку і погляди органів самоорганізації населення при прийнятті рішень, що стосуються інтересів і потреб громади. Консультативний процес допомагає забезпечити більш демократичне та представницьке прийняття рішень.

5. Відкритість та інформованість: Інформація про рішення та дії місцевої ради повинна бути доступною для органів самоорганізації та всієї громади. Відкритість допомагає забезпечити довіру і збільшує ефективність взаємодії.

Ці принципи є важливими для створення ефективною та сприятливою атмосфери взаємодії між органами самоорганізації населення та місцевою радою. Вони забезпечують взаємодопомогу і взаємопідтримку для покращення якості життя місцевої громади та розвитку місцевої ініціативи.

Під органами самоорганізації населення у Законі розуміються представницькі органи, що створюються жителями, які на законних підставах проживають на території села, селища, міста або їх частин, для вирішення завдань, передбачених цим Законом.

Органи самоорганізації населення сприяють залученню населення до політичного життя, підвищенню інтересу до співробітництва з органами місцевого самоврядування і таким чином змінюють життя громади за рахунок того, що інтереси членів територіальної громади було доведено до відома, насамперед, її представницьких органів або, самоорганізувавшись, члени територіального колективу знаходять спосіб вирішити проблему самостійно.

Органи самоорганізації населення мають досить складну громадсько-

публічну природу. Як зауважує В. Куйбіда, «з одного боку, здійснюючи передані їм повноваження місцевих рад, вони являють собою форму участі населення у вирішенні питань місцевого значення, що надає їм характер публічно-владної структури, яка має певні спільні риси з органами місцевого самоврядування, а з іншого – органи самоорганізації населення працюють на громадських засадах і їх можна розглядати як певну форму самоорганізації громадян за місцем проживання, що дає змогу говорити про їх громадську природу. Тобто органи самоорганізації населення мають ознаки і органів публічної влади, і громадських організацій» [6, с. 340].

Статус громадських комітетів за часів УРСР був нормативно закріплений у Положенні про громадські селищні, сільські, вуличні, квартальні, дільничні, домові комітети, затверджений Указом Президії Верховної Ради УРСР від 17 жовтня 1975 р. Відповідно до п. 1 Положення зазначені комітети були органами громадської самодіяльності населення, головне завдання яких полягало в залученні громадян до вирішення питань державного, господарського і соціально-культурного будівництва, віднесених до відання місцевих рад. Громадські комітети мали створюватись за територіальною ознакою строком на два з половиною роки відкритим голосуванням на загальних зборах (сходах) громадян або їх представників. Хоча Положення і давало загальне уявлення про поняття органів територіальної громадської самодіяльності, проте їх визначення було недосконалим.

Наступним важливим кроком стало закріплення у ч. 6 ст. 140 Конституції України норми щодо права місцевих рад надавати дозвіл на утворення за ініціативою жителів будинкових, вуличних, квартальних та інших комітетів і наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів, майна. Таким чином, Україна стала однією з небагатьох країн, де органи самоорганізації населення закріплені як конституційні інституції. Окрім того, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» визнав органи самоорганізації населення однією з ланок системи місцевого самоврядування, але не визначив їх функції. Тому з метою правового регулювання їх статусу та діяльності був прийнятий Закон

України «Про органи самоорганізації населення» від 11 липня 2001 р. Цей Закон визначає правовий статус, порядок організації та діяльності органів самоорганізації населення. Закон України «Про органи самоорганізації населення» є основним нормативно-правовим актом, на підставі якого відбувається створення, легалізація і функціонування органів самоорганізації населення [14].

Однак його прийняття так і не вирішило проблеми формування і діяльності цих органів.

Не можна не зазначити, що проблемам функціонування громадських комітетів поки що не приділяється належної уваги в Україні, великі потенційні можливості їх використовуються не в повному обсязі. Вони фактично не мають владних повноважень, їх розпорядчі функції обмежені. Рішення ОСН мають рекомендаційний характер, їх невиконання, як правило, може тягнути за собою лише моральну відповідальність або застосування засобів громадського впливу.

Закон України «Про органи самоорганізації населення» закріпив, що органи самоорганізації населення є однією з форм участі членів територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах у вирішенні окремих питань місцевого значення [14].

Такі органи можуть створюватись у вигляді будинкових, вуличних, квартальних комітетів, комітетів мікрорайонів, комітетів районів у містах, сільських та селищних комітетів. У ст. 3 цього закону зафіксовані основні завдання, які покликані виконувати органи самоорганізації населення: створення умов для участі жителів у вирішенні питань місцевого значення в межах Конституції і законів України; задоволення соціальних, культурних, побутових та інших потреб жителів шляхом сприяння в наданні їм відповідних послуг; участь у реалізації соціально-економічного, культурного розвитку відповідної території, інших місцевих програм.

Власні та делеговані повноваження, встановлені ст. 14–15 закону, дозволяють комітетам «самостійно або опосередковано приймати відповідні рішення щодо проблем місцевого рівня, тобто територіальна громада може

безпосередньо брати участь в управлінні певною адміністративно-територіальною одиницею» [1]. Коло питань, якими займаються або можуть займатися громадські комітети, свідчить про важливе місце цих органів у системі місцевого самоврядування і незаперечно доводить необхідність їх розвитку як однієї з ефективних форм залучення громадян до участі у вирішенні питань місцевого значення.

Оскільки громадські комітети не є органами усієї територіальної громади села, селища або міста, а є тільки її складовою (жителів мікрорайону, вулиці, населеного пункту тощо), то законодавство не передбачає для них власної компетенції. Їх діяльність має дозвільний характер та є похідною від повноважень місцевої ради, яка до того ж є організаційно-методичним центром для забезпечення необхідними матеріально-фінансовими та правовими засобами діяльності, надання організаційної та методичної допомоги.

Органи самоорганізації населення у своїй діяльності користуються низкою норм права, які містяться у різноманітних джерелах. За рівнем нормотворчості ці джерела можна поділити на три групи:

- акти органів державної влади національного рівня. Ці акти є обов'язковими для усіх органів самоорганізації населення, незалежно від того, на території якої адміністративно-територіальної одиниці їх утворено;

- міжнародні муніципальні стандарти. Це хартії, конвенції, інші акти, які є міжнародними зобов'язаннями України, а отже – частиною національного законодавства. Зазначимо, що норми цих документів мають переважно концептуальний характер, а тому впливають на нормотворчі органи, а не на органи самоорганізації населення;

- локальні акти – акти органів місцевого самоврядування, місцевих органів державної влади.

В основу формування та діяльності ОСН покладено принцип добровільності, про що свідчить їх назва та порядок утворення. Передбачена Законом України «Про органи самоорганізації населення» процедура їх створення складається з п'яти послідовних стадій: ініціювання створення

органу самоорганізації населення; надання дозволу сільською, селищною, міською, районною в місті (у разі її створення) радою; обрання органу самоорганізації населення; затвердження Положення про орган самоорганізації населення; легалізація органу самоорганізації населення.

У процесі свого функціонування органи самоорганізації населення стикаються із численними проблемними питаннями конституційного характеру: реалізації прав і свобод особистості на локальному рівні, народовладдя, рівності, справедливості, локальної представницької та безпосередньої (при створенні органів самоорганізації населення та при обранні їх персонального складу) демократії тощо. Найважливішою, однак, залишається проблема практично повсюдної неможливості отримати для виконання органами самоорганізації населення повноваження, що можуть бути делеговані їм сільськими, селищними, міськими радами. Конституція України передбачає це у ч. 6 ст. 140, але на практиці передача повноважень органам самоорганізації населення відбувається вкрай рідко. Основною причиною є те, що місцеві ради, природно, не зацікавлені у зменшенні обсягу своїх повноважень. Отже, на сучасному етапі маємо замкнене коло: органи місцевого самоврядування стримують розвиток органів самоорганізації населення, тому що «сильні» органи самоорганізації населення наполягатимуть на делегуванні повноважень, а органи самоорганізації населення, виконуючи тільки власні повноваження, не можуть повністю розкрити свій потенціал і тому не мають значної підтримки населення (перелік власних повноважень майже не містить таких, які б зацікавили мешканців настільки, щоб зусилля зі створення та підтримання життєдіяльності органу самоорганізації населення виявились виправданими). Дослідники відзначають, що «в системі місцевого самоврядування, особливо у великих містах, спостерігається певна тенденція централізації владних повноважень, небажання міських рад передати частину повноважень на рівень, значно ближчий до населення – районним у місті радам та їх виконавчим органам, органам самоорганізації населення».

Вищим органом ОСН є загальні збори жителів відповідної території,

періодичність скликання яких повинна бути передбачена Положенням про орган самоорганізації населення. Наприклад, це може бути «скликання не рідше, ніж один раз на два роки або за вимогою не менш як 1/10 частини мешканців або 2/3 членів органу самоорганізації населення» [5, с. 175]. До повноважень загальних зборів можна віднести прийняття рішень щодо створення ОСН, визначення території діяльності громадського комітету, обрання ініціативної групи, складу ревізійної комісії та затвердження порядку їх діяльності, вирішення питання про ініціювання перед місцевою радою закріплення за громадським комітетом всіх або конкретних повноважень, прийняття рішення про обрання способу легалізації та одержання статусу юридичної особи, затвердження Положення відповідного комітету, заслуховування звітів керівництва органу та прийняття відповідних рішень за їх результатами.

Постійно діючим виконавчим органом ОСН є рада (управа, правління), до якої входить голова, його заступник (заступники), секретар та інші члени ради. Рада за необхідності проводить чергові засідання, але не рідше ніж один раз на квартал. Позачергові засідання скликаються у випадках та в порядку, передбаченому Положенням органу самоорганізації населення. Основною функцією ради ОСН є організаційна діяльність щодо виконання власних та делегованих повноважень громадського комітету.

Закон передбачає можливість для ОСН утворювати комісії, робочі групи та інші органи, не називаючи їх конкретні форми. Зокрема, це може бути ревізійна комісія, яка утворюється для здійснення контролю за використанням радою комітету коштів та іншого майна.

Що стосується органів самоврядування населення, які утворюються в столиці, то їхня діяльність регламентується наступними законодавчими та правовими актами:

1. Закон України «Про органи самоорганізації населення»
2. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»
3. Закон України «Про столицю України - місто-герой Київ»

4. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань»

5. Закон України «Про доступ до публічної інформації»

6. Рішення Київської міської ради «Про затвердження міської цільової програми Сприяння розвитку громадянського суспільства у м. Києві на 2020-2022 рр.» від 12.12.2019 №452/8025

7. Рішення Київської міської ради «Про міський конкурс проектів та програм розвитку місцевого самоврядування» від 27.02.2017 № 223

8. Рішення Київської міської ради «Про затвердження Положення про здійснення органами самоорганізації населення контролю за якістю проведення ремонтів у житлових будинках, переданих до сфери управління районних в місті Києві державних адміністрацій» від 13.11.2014 № 372/372

9. Рішення Київської міської ради «Про Статут територіальної громади міста Києва» від 28.03.2002 № 371/1805

10. Рішення Київської міської ради «Про органи самоорганізації населення в м. Києві» від 26.09.2002 № 10/170

11. Розпорядження Київської міської державної адміністрації «Про затвердження Положення про порядок легалізації органів самоорганізації населення у місті Києві» від 24.09.2003 №1781

Також на сайті Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) розміщено методичні рекомендації щодо створення ОСН, які розроблено відповідно до законодавства України, та описують 7 кроків алгоритму дій під час створення ОСН в місті Києві.

Переважну більшість питань, зокрема пов'язаних із захистом законних прав і інтересів жителів, органи самоорганізації населення вирішують, як правило, не самостійно, а через відповідні владні структури, що актуалізує необхідність їх плідної співпраці з органами місцевої влади.

То що пропонуються у проектних змінах до Закону «Про органи самоорганізації населення»?

Основні новели законопроекту – уточнення термінології, визначення

території повноважень ОСН, перелік їх повноважень. Уточнення права обирати та бути обраними до ОСН. Також чітко визначити терміни роботи ОСН і уточнити порядок припинення роботи його складу і самого ОСН. Визначити територію діяльності ОСН. Визначити, що ОСН створюються за територіальною ознакою. Перший рівень – села, селища, другий – райони та міста. Найнижчим рівнем можуть бути будинкові комітети. Цей перелік не є виключним, місцеві ради матимуть можливість створювати такі комітети додатково. ОСН також не повинен створюватися там, де діє районна у місті рада, щоб не дублювати функції.

Також запропоновано змінити порядок створення ОСН – з 6-ти етапів створення ОСН залишити три, які включатимуть одні збори та одне звернення до органу місцевого самоврядування. Щодо процедури надання радою дозволу на створення ОСН – встановити чіткі строки, щоб визначити цю процедуру детально. Рішення про створення ОСН має бути розглянуте на наступному черговому пленарному засіданні ради. Причому подати документи треба буде за 14 днів до засідання.

Було також окреслено, що надзвичайно важливо забезпечити периферійний розвиток ОСН, де, крім старост, нікому спілкуватися з центром громади. На одній території можуть бути вуличні, квартальні, районні та інші комітети.

2.3. Розвиток органів самоорганізації населення та його аналіз у місті (на прикладі м. Києва)

Становлення громадянського суспільства здійснюється через децентралізацію влади, самоорганізацію населення, посилення мотивації локальних спільнот до саморозвитку на основі самоврядування, використання місцевих ресурсів і власних можливостей. Проявом самоорганізації є вміння людини організувати свою діяльність для найповнішої реалізації власного

творчого потенціалу шляхом самоактуалізації, самовиховання, самонавчання і самоконтролю. Для адміністративно-територіальної реформи самоорганізація населення набуває значення чинника розвитку регіональної інфраструктури.

Як форма управління, самоврядування дає право громадській організації самостійно розв'язувати питання внутрішнього керівництва. Місцеве самоврядування забезпечує цілісність системи суспільних відносин, безпосередньо пов'язаних з територіальною самоорганізацією населення, що визначає організаційну форму функціонування місцевої влади, самостійно або під відповідальність органів і посадових осіб самоуправління, розв'язує питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

В Україні в останні роки стало дуже модним слово децентралізація. Сьогодні воно асоціюється виключно з адмінреформою – перекроюванням територій і об'єднаними територіальними громадами. Однак, насправді, реальну децентралізацію можна провести і на рівні будинку. Є закон про органи самоорганізації населення, який діє вже 20 років. Але в цілому, тема ОСН для більшості українців досі terra incognita.

Створення ОСНу дуже активізує людей. З патерналістів люди стають активними власниками. Органи самоорганізації населення часто помилково порівнюють з ОСББ. Але ОСББ – це зовсім інша організація. До того ж її складніше створювати завдяки міфам, які розповсюджувались про ОСББ. ОСН же, навпаки, не має таких протиріч при створенні, і буквально з першого дня реєстрації можна проводити якісь відчутні речі.

Якщо проводити аналогії, ОСН – це місцева рада на рівні будинку, вулиці чи мікрорайону. А керівник ОСН – депутат місцевої ради. Яка б не була територія, функція керівника ОСН – дуже схожа з функцією депутата місцевої ради. Він фактично має ті ж повноваження. Теж може виступати з ініціативою та проектами рішень в місцевій раді і т. п.

Про можливості управління своєю територією в форматі самоорганізації населення знають не всі. Основна причина – відсутність у влади мотивації до широкого впровадження ОСН.

Закон про ОСН в Україні взагалі був прийнятий дивом – Кучма підписав його в 2002 році в рамках чергової хартії про співпрацю України з ЄС. Але чиновники досі намагаються не розповсюджувати відомості про те, що такий закон взагалі існує. Чому? Тому що люди почнуть об'єднуватися в ОСН. І що тоді робити? З ними потрібно буде працювати, віддавати їм ресурс і повноваження. Для будь-якої чинної влади це – пряма і небажана загроза. Не загрожують ОСН лише владі, яка хоче діяти в інтересах території, в інтересах країни і в інтересах жителів.

Що важливо, у ОСН є право на отримання фінансування з міського бюджету для реалізації різних проектів – у сфері соціально-економічного розвитку, освітньої або навіть аграрній сфері. Наприклад – з надання допомоги пенсіонерам, людям з особливими потребами. Спочатку проект подається в профільну комісію, потім на сесію міськради. Як правило, проект подається через когось із місцевих депутатів. В принципі, ОСН сам може подати проект. Але вигідніше і швидше подавати через депутатів. Зазвичай вони дуже добре йдуть на співпрацю, так як їм це приносить додаткові репутаційні бали серед місцевих жителів.

Ще один варіант фінансування ОСН – спонсорські внески. Якщо серед мешканців будинку є заможні люди, вони можуть дозволити собі самофінансування. Створюється ОСН, до роботи залучаються комунальні компанії. А всі матеріали купуються за свій рахунок. Так швидше і вигідніше, ніж чекати з моря погоди.

Крім цього міськради можуть делегувати ОСН свої повноваження. У Києві по ряду причин це блокується. Але в інших містах прецеденти є. А ось в Києві, є таке поняття, як конкурс проектів ОСН. Він проводиться раз на рік і фінансується містом. На цей конкурс можна подавати проекти з благоустрою території, впровадження інноваційних технологій. Комісія їх розглядає і виділяє гроші.

Створення державою сприятливих умов діяльності органів самоорганізації населення є однією з важливих складових реформи системи

місцевого самоврядування та реалізації державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства. Успішність виконання такого завдання залежить, серед іншого, від якості програм органів місцевого самоврядування (ОМС), спрямованих на покращення взаємодії місцевої влади з ОСН.

Сьогодні найбільш пекучими проблемами багатоповерхових будинків є надзвичайно низька якість житлово-комунальних послуг, невпорядковані під'їзди, забруднені сміттям території. Спільними проблемами як секторів приватної забудови, так і секторів багатоповерхової забудови є поганий вивіз сміття, неохайні вулиці.

І дуже важливо, щоб люди знали, як організувати органи самоорганізації населення, що вони можуть зробити самі для вирішення тих чи інших проблем. Адже чим швидше будуть вирішуватися такі проблеми, тим швидше жителі та органи самоорганізації населення зможуть перейти до творчих завдань – робити свій спільний дім, свою вулицю або мікрорайон привабливими, красивими, зручними для повсякденного життя.

На практиці найбільш дієвими формами самоорганізації населення є будинкові, вуличні комітети, комітети самоорганізації жителів мікрорайону міста. Найбільш ефективно вони діють за підтримки жителів, співпраці з органами місцевого самоврядування.

Коли в м. Києві ліквідували райради, якраз комітети самоорганізації населення мікрорайонів стали посередниками між владою і громадянами. З огляду на цю обставину Київська міська рада своїм рішенням від 26 вересня 2002 р. № 10/170 затвердила порядок надання дозволу на створення органів самоорганізації населення у місті, затвердила типові положення про органи самоорганізації населення у м. Києві, доручила Київській міській державній адміністрації організувати проведення зборів (конференцій жителів за місцем проживання та ведення єдиного реєстру органів самоорганізації населення у м. Києві.

В органі самоорганізації населення мікрорайону «Татарка» кожна вулиця закріплена за окремим членом комітету, що почав організацію надання

допомоги мешканцям мікрорайону з ретельного обліку ветеранів війни, праці, ветеранів збройних сил України, сімей загиблих воїнів АТО; самотніх матерів, батьків, що виховують дітей; самотніх пенсіонерів, лежачих хворих. Для надання допомоги мобілізували всіх мешканців мікрорайону.

Комітет мікрорайону «Русанівський» за участю мешканців мікрорайону та підтримки Київради домігся відміни сумнівних рішень щодо забудови місць відпочинку у мікрорайоні торгово-розважальними центрами та багатоповерхівками. За наполяганням комітету на прохання мешканців Русанівки з Дніпровської набережної були прибрані дебаркатори. Комітет мікрорайону «Русанівський» підготував на міський конкурс проектів та програм проект детального планування території Лівобережного масиву та проект «Укріплення схилів Русанівського каналу». У 2017 р. на Русанівці відбувся третій за рахунком фестиваль мистецьких та театральних колективів «Русанівка FEST – травень 2017 р.».

У практику роботи київських органів самоорганізації населення увійшли заходи з контролю послуг жеків, благоустрою територій, ремонт устаткування дитячих та спортивних майданчиків, організація рейдів щодо дотримання громадського порядку та протидії незаконним парковкам автомобілів та інші заходи.

Практика застосування програмно-цільових методів у плануванні розвитку ОСН дозволяє підвищити ефективність реалізації державної політики соціального та економічного розвитку України, адже ОМС можуть краще оцінити особливості соціально-економічного комплексу власного населеного пункту для визначення пріоритетності проблем життєдіяльності громад та пошуків найбільш адекватних механізмів їх розв'язання.

Серед міст обласного значення України місцеві програми розвитку ОСН ухвалено у 10 містах обласного значення, зокрема і в Києві теж. Аналіз змісту зазначених програм дозволяє виокремити такі особливості: широкий спектр напрямів підтримки ОСН; підвищення ролі ОСН у вирішенні питань місцевого значення; визначення обсягів та напрямів бюджетного фінансування місцевих

програм; організація контролю за їх виконанням.

Сьогодні в столиці діють такі цільові програми, щодо розвитку ОСН та взаємодії з ними:

1. Міська цільова програма "Соціальне партнерство" на 2019-2021 роки, затверджена рішенням Київської міської ради від 28.02.2019 №165/6821.

2. Міська цільова програма "Управління об'єктами комунальної власності територіальної громади міста Києва" на 2019-2021 роки, затверджена рішенням Київської міської ради від 20.12.2018 №547/6598.

3. Комплексна міська цільова програма "Екологічного благополуччя міста Києва" на 2019-2021 роки, затверджена рішенням Київської міської ради від 18.12.2018 №469/6520.

4. Міська цільова програма "Сприяння розвитку громадянського суспільства у м.Києві" на 2020-2022 роки, затверджена рішенням Київської міської ради від 12.12.2019 №452/8025.

Висновки до другого розділу

Отже, в Розділі 2 ми, зокрема, визначили місце ОСН в системі місцевого самоврядування великого міста і дійшли висновку, що вони посідають значне місце. Саме вони відіграють важливу роль у створенні умов для залучення найширших кіл громадян до безпосередньої участі у прийнятті та реалізації рішень з питань соціально-економічного, культурного розвитку території міста. Саме через них будуються довірчі взаємовідносини, співпраця влади та населення у вирішенні окремих питань місцевого значення. З органами публічної влади ОСН пов'язує те, що вони беруть участь у вирішенні питань місцевого значення, що передбачає наявність в органів самоорганізації населення певних повноважень, якими їх наділяє орган публічної влади – міська рада; а також те, що органи самоорганізації населення здійснюють свої повноваження в межах відповідної території. Переважну більшість питань, зокрема пов'язаних із захистом законних прав і інтересів жителів, органи самоорганізації населення вирішують, як правило, не самостійно, а через

відповідні владні структури, що актуалізує необхідність їх плідної співпраці з органами місцевої влади.

З метою правового регулювання їх статусу та діяльності був прийнятий Закон України «Про органи самоорганізації населення» від 11 липня 2001 р. Однак його прийняття так і не вирішило проблеми формування і діяльності цих органів.

Основні новели законопроекту – уточнення термінології, визначення території повноважень ОСН, перелік їх повноважень. Уточнення права обирати та бути обраними до ОСН. Також чітко визначити терміни роботи ОСН і уточнити порядок припинення роботи його складу і самого ОСН. Визначити територію діяльності ОСН. Визначити, що ОСН створюються за територіальною ознакою. Перший рівень – села, селища, другий – райони та міста. Найнижчим рівнем можуть бути будинкові комітети. Цей перелік не є виключним, місцеві ради матимуть можливість створювати такі комітети додатково. ОСН також не повинен створюватися там, де діє районна у місті рада, щоб не дублювати функції.

Що ж стосується ОСН у великих містах, то за 20 років існування закону «Про органи самоорганізації населення», в різних містах України створені сотні ОСН. Але в цілому, тема ОСН для більшості українців досі terra incognita.

На практиці найбільш дієвими формами самоорганізації населення у великих містах є будинкові, вуличні комітети, комітети самоорганізації жителів мікрорайону міста. Найбільш ефективно вони діють за підтримки жителів, співпраці з органами місцевого самоврядування.

Коли в м. Києві ліквідували райради, якраз комітети самоорганізації населення мікрорайонів стали посередниками між владою і громадянами. З огляду на цю обставину Київська міська рада своїм рішенням від 26 вересня 2002 р. № 10/170 затвердила порядок надання дозволу на створення органів самоорганізації населення у місті, затвердила типові положення про органи самоорганізації населення у м. Києві, доручила Київській міській державній адміністрації організацію проведення зборів, конференцій жителів за місцем

проживання та ведення єдиного реєстру органів самоорганізації населення у м. Києві.

У практику роботи київських органів самоорганізації населення увійшли заходи з контролю послуг жеків, благоустрою територій, ремонт устаткування дитячих та спортивних майданчиків, організація рейдів щодо дотримання громадського порядку та протидії незаконним парковкам автомобілів та інші заходи.

Практика застосування програмно-цільових методів у плануванні розвитку ОСН у великих містах дозволяє підвищити ефективність реалізації державної політики соціального та економічного розвитку України.

РОЗДІЛ 3

РОЗВИТОК ВЗАЄМОДІЇ МІСЦЕВИХ РАД ТА ОРГАНІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ

3.1. Напрями та ефективність реформування системи самоорганізації населення у процесі розвитку місцевого самоврядування в Україні

Реформування системи самоорганізації населення у процесі розвитку системи місцевого самоврядування в Україні є важливим кроком для забезпечення більш ефективного і демократичного участі громадян у процесах влади та прийняття рішень на місцевому рівні. Ось деякі можливі напрями реформування:

1. Законодавча база та нормативне регулювання: Необхідно переглянути законодавство, що регулює місцеве самоврядування, для забезпечення більшої автономії та повноважень місцевих громад. Важливо враховувати їхні потреби та специфіку.

2. Стимулювання участі громадян: Розробка механізмів, які сприяють більш активній участі громадян у прийнятті рішень, таких як громадські обговорення, петиції, референдуми тощо. Також важливо підтримувати ініціативи громадських організацій.

3. Розвиток громадського лідерства та освіта: Програми підвищення обізнаності громадян у питаннях місцевого самоврядування та розвитку лідерських навичок можуть сприяти формуванню активної громадської спільноти.

4. Децентралізація та фінансова автономія: Забезпечення місцевих громад доступом до фінансових ресурсів та можливість приймати рішення щодо їхнього розподілу сприятиме більшому розвитку місцевого самоврядування.

5. Електронне урядування: Впровадження технологій для

забезпечення доступу до інформації та можливості здійснювати електронні звернення до органів місцевого самоврядування може сприяти більшій взаємодії між громадянами та органами влади.

6. Розвиток місцевих ініціатив та проектів: Сприяти розвитку ініціатив громадян та підтримувати їх у реалізації проектів, спрямованих на поліпшення якості життя в місцевості.

7. Розбудова діалогу між органами влади та громадськістю: Сприяти взаємодії між представниками місцевої влади та громадськістю, забезпечити механізми обговорення важливих питань і прийняття спільних рішень.

8. Моніторинг та оцінка результатів: Важливо встановити систему моніторингу та оцінки результатів реформ, щоб вчасно вносити корективи та забезпечувати їхню ефективність.

Ці напрями вимагають комплексного підходу та співпраці всіх зацікавлених сторін - органів влади, громадських організацій, активних громадян та експертів.

Низький рівень владно-громадської взаємодії на рівні місцевого самоврядування в Україні є спадком радянської командно-адміністративної системи державного управління, яка впроваджувала свою політику, практично не беручи до уваги точку зору громадськості щодо рівня якості державно-управлінських послуг та відповідності рівень місцевих органів влади інтересам, потребам та очікуванням членів територіальної громади.

У сучасних умовах розвитку місцевого самоврядування в Україні впровадження місцевої політики, прийняття управлінських рішень неможливе без урахування інтересів територіальної громади як основи місцевого самоврядування.

Для ефективного реформування системи державно-управлінських відносин в Україні, децентралізації управлінських послуг мають сформуватися ефективні та результативні механізми взаємодії органів місцевого самоврядування та громадських об'єднань таких, як ОСН, як представників інтересів місцевих мешканців. Впровадження політики партнерства між цими

суб'єктами дає змогу удосконалювати систему місцевого самоврядування, розвивати громадянське суспільство, підвищувати рівень місцевої демократії, активізувати представників місцевої громади, а відсутність такої політики стримує розвиток як органів місцевого самоврядування, так і територіальної громади.

Сучасна система державного управління України має всі владно-управлінські інститути, саме існування та функціонування яких свідчить, що в країні відбуваються процеси демократизації, але цього замало для створення інституціонально-довершеної й ефективної системи державного управління європейського зразка на місцевому рівні.

Наразі необхідним є впровадження нових норм та механізмів державного управління на місцевому рівні, оснований на самоорганізаційних принципах з обов'язковим урахуванням потреб та інтересів представників конкретної територіальної громади. Така система державного управління характеризується багаторівневою організацією, наявністю автономних підсистем, масовою взаємодією їх елементів, існуванням управлінських механізмів зі зворотними зв'язками, що забезпечують цілісність цієї системи.

Специфіка такої ролі системи державного управління на місцевому рівні обумовлюється тим, що, по-перше, суб'єкт управління держава, органи місцевого самоврядування в нових умовах функціонування громадянського суспільства не може стояти над суспільством і вирішувати його долю, а по-друге, будь-які самоорганізаційні об'єкти не завжди спроможні до раціонального самовизначення й саморегулювання. Тому державне управління має обумовлюватися іманентними потребами самоорганізаційних об'єктів суспільства, які проявляють себе у вигляді інтересів індивідів, їх колективів, спільностей, суспільства в цілому, і реагувати на ці потреби, пропонуючи відповідні управлінські рішення і дії, спрямовані на задоволення зазначених суспільних потреб в управлінні.

Таким чином можна дійти висновку, що внаслідок підвищення рівня і динаміки громадської самоорганізації відбуваються:

- розширення функцій органів місцевого самоврядування з урахуванням зростаючої диференціації інтересів різних верств населення; передача частини функцій, які виконує держава органам місцевого самоврядування, громадським об'єднанням;

- зростання самовідповідальності громадян у захисті й реалізації своїх приватних інтересів через вплив на владу і контролю за владою.

Тобто громадські об'єднання, впливаючи на органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, контролюючи виконання ними своїх управлінських функцій, значно оптимізують та поглиблюють процеси децентралізації в системі «держава - місцеве самоврядування - громадські об'єднання».

Якщо децентралізацію розглядати як процес передачі значної частини відповідальності, функцій і повноважень від центральних органів державної влади до місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, то результатом цього має стати розмежування повноважень, функцій і відповідальності щодо надання державних і громадських послуг між центральними та місцевими органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування.

Саме місцеве самоврядування виступає одним із головних елементів і суб'єктом децентралізації державної влади у процесі надання управлінських послуг. Однак переважна більшість видів державно-управлінських послуг залишається у виключній компетенції місцевих і регіональних органів виконавчої влади. Прерогативи в наданні цих послуг розподіляються між ними за видами відповідно до напрямів їх діяльності. Переважно це стосується регіональних підрозділів центральних органів виконавчої влади, які спеціалізуються на наданні окремих видів послуг. Такий підхід є найбільш ефективним та водночас економічно виправданим як з боку держави, так і з боку споживачів послуг, але лише в тій частині, яка стосується суто спеціалізованих послуг.

Якщо взяти широкий спектр державно-управлінських послуг на

місцевому рівні, то при застосуванні такого підходу надто спрощена модель державного управління передбачає, що на місцевому рівні повинен функціонувати лише один державний орган, уповноважений надавати населенню управлінські послуги. Але, по-перше, подібна практика вже давно не застосовується в країнах ЄС. По-друге, такий підхід пов'язаний з практикою так званого подвійного підпорядкування підрозділів місцевих державних адміністрацій, що також має низку недоліків.

Тому в подальшому більш перспективним видається застосування функціонального механізму надання населенню управлінських послуг на місцях. Найбільш ефективно функцію щодо координації надання управлінських послуг вузькоспеціалізованими структурами на місцях, на нашу думку, мають виконувати органи місцевого самоврядування. Адже сучасне місцеве самоврядування не є абсолютно самостійною та незалежною від держави господарською спільнотою, але воно не є також ієрархічно підпорядкованим інструментом органів центральної влади.

Таким чином, йдеться не про створення єдиного органу з надання населенню управлінських послуг на місцях, а про уповноважений державою орган, який міг би ефективно здійснювати координацію процесу надання таких послуг різними спеціалізованими регіональними підрозділами центральних органів виконавчої влади. Як свідчить проведений аналіз досвіду унітарних країн Західної Європи, саме така організація системи управлінського процесу за участю органів місцевого самоврядування органічно поєднує механізми централізації, децентралізації та роздержавлення управлінських послуг. Відповідно до нормативно-законодавчих норм, саме органи місцевого самоврядування без будь-якої ієрархії є повноправним виконавцем таких функцій, як управління місцевим бюджетом, керівництво персоналом, реалізація політики у сфері економіки на місцях, облаштування території, організація професійної освіти та охорони здоров'я тощо.

Отже, децентралізація влади сприятиме становленню демократії на місцях, зростанню ролі територіальних громад у суспільно-політичному житті

та їх відповідальності за свої справи. Реалізації зазначеної ролі місцевого самоврядування, у свою чергу, має сприяти спеціально сформований механізм, за допомогою якого відбуватиметься взаємодія структур державного управління з територіальними громадами та їх представниками, які є носіями всього спектра суспільних потреб та інтересів, з урахуванням яких приймаються управлінські рішення та дії.

Використання в управлінській практиці такого механізму владно-громадської взаємодії має бути спрямоване на:

- створення і функціонування консультативних комітетів, громадських рад з метою отримання рекомендацій з конкретних питань, що розглядаються органами місцевого самоврядування;

- вивчення громадської думки представників територіальної громади щодо оцінки державної політики, якості послуг, що надаються органами місцевого самоврядування та соціальних проблем конкретної територіальної громади.

- створення постійно діючої системи комунікацій з представниками громади: лідерами громадських об'єднань, органів самоорганізації населення, представниками місцевого бізнесу, окремими громадянами;

- підтримку громадських ініціатив, які, по-перше, активізують громадян до розв'язання суспільних проблем, по-друге, відкривають можливість отримання інформації про хід реалізації державних програм;

Отже, для вирішення стратегічного завдання розбудови громадянського суспільства в Україні принципово важлива подальша трансформація системи державного управління та місцевого самоврядування. І в цьому процесі вирішальне значення мають не стільки облаштування та вдосконалення інституційного фасаду, що здебільшого відбувається в першу чергу, скільки впровадження безпосередньої взаємодії органів влади з інститутами громадянського суспільства, зокрема ОСН, як механізму підвищення управлінської спроможності самої держави.

В Україні, нажаль, ще й досі залишається неподоланою психологічно-

історична посткомуністична традиція масового скепсису та недовіри щодо будь-яких організацій та об'єднань, часто створених згори або ззовні, відсутність сталої традиції філантропії приватного бізнесу до фінансової та організаційної підтримки таких організацій, а відтак, їх залежність від фінансової фортуни донорських, в основному зарубіжних, фондів та організацій.

Сучасна демократична держава з розвиненою ринковою економікою все більше усвідомлює, що вона не здатна забезпечити ефективний розвиток постіндустріального суспільства лише завдяки власній активній участі в усіх без винятку сферах суспільного життя. Описаний багатьма мислителями попередніх епох стан антагонізму між державою й суспільством, над яким вона панує, нині перетворюється на стан партнерської, майже рівноправної «а за певних умов - з перевагою у бік громадського сектора» співпраці державної влади з громадськістю.

Ця форма взаємодії втілюється у цілому комплексі механізмів, які в сучасній літературі узагальнюються поняттям "соціальне партнерство" чи "міжсекторне партнерство". Слід зауважити, що існування поняття та явища інституту міжсекторного партнерства в Україні ще не є усталеним для органів місцевого самоврядування. Це зумовлено низкою об'єктивних та суб'єктивних причин, серед яких слід виділити незначний термін існування самого інституту місцевого самоврядування; несформованість у країні ринкових відносин, відповідного нормативно-правового поля; забюрократизованість апарату управління; незацікавленість або просто небажання деяких державних органів передати частину своїх повноважень у недержавне управління; відсутність професіоналізму у значної частини посадових осіб місцевого самоврядування та органів виконавчої влади на місцях тощо.

У числі механізмів міжсекторного партнерства ми називаємо передусім особисту участь громадян в управлінні державними справами та в роботі органів місцевого самоврядування.

Одним з механізмів взаємодії громадських об'єднань та органів місцевого

самоврядування є соціальний контракт. Демократична держава не може й не повинна здійснювати соціальне управління в усіх без винятку сферах суспільних відносин. Значну частку своїх функцій на місцях вона передає та певну частину ще й делегує структурам самоорганізації населення, чільне місце серед яких посідає місцеве самоврядування. У свою чергу, органи місцевого самоврядування мають змогу "поділитися" частиною своїх повноважень з громадськими об'єднаннями, в тому числі і ОСН.

Деякі громадські організації, які довели свою ефективність, набули чималого авторитету в місцевих громадах і залучають до фінансування бюджетні джерела - кошти управлінь у справах молоді та спорту, соціальних служб для молоді, управлінь соціального захисту населення, освіти, внутрішньої політики, інших організацій. По суті, органи місцевого самоврядування виступають як ініціатори соціального замовлення, а громадські організації, що за результатами конкурсу уклали відповідні контракти, є виконавцями. Це можна схарактеризувати як запровадження системи соціального контракту.

Ще одним механізмом є соціальне проектування - участь громадськості в прийнятті концептуальних управлінських рішень через створення та функціонування консультативно-дорадчих органів при органах місцевого самоврядування, до яких можуть входити члени ОСН. Слід зауважити, що успішне функціонування будь-якого соціального інституту можливе лише за умови, що його діяльність підтримується широким громадським загалом. Адже діяльність суспільного механізму - це сума діяльностей окремих індивідів, об'єднаних в єдине ціле. Наприклад, в європейських країнах найбільш активно проявляє себе громадська ініціатива, під якою розуміють різні способи впливу громадян на структури управління та процес прийняття рішень, і особливо це проявляється на місцевому рівні.

Громадська активність населення в суспільному житті на місцях обумовлена тим, що в умовах зростання багатогранності напрямів діяльності суспільства, його диференціації та індивідуалізації будь-який державний апарат

настільки віддалений від інтересів індивіда, що неспроможний враховувати місцеві особливості та інші специфічні умови життя громад.

Уже на сучасному етапі, аналізуючи досягнення окремих громадських об'єднань, ми можемо констатувати, що становлення третього сектора як основного суб'єкта громадської ініціативи відбулося, його складові в окремих напрямках діяльності справляють відчутний вплив на державні структури щодо представлення інтересів та захисту законних прав громадян. Вони виступають у відносинах з владою як організована сила узагальнення інтересів і оформлення їх у вигляді заявки, листа, звернення або законопроекту.

Разом з цим кожен ОСН зацікавлений в тому, щоб налагодити партнерські відносини з усіма організаціями, установами органів місцевого самоврядування, з якими вона співпрацюватиме, спонсорами та широким громадським загалом. Але більшість цих ОСН на початковому етапі діяльності стикаються з однаковими проблемами: байдужості, несприйняття як повноцінного партнера з боку органів місцевого самоврядування.

Останні могли б підтримувати громадські об'єднання через фінансування проектів, надання офісних приміщень з комунального фонду безкоштовно або за помірну орендну плату, податкових пільг, консультування, допомоги в організації суспільно-корисних заходів тощо. Але, як правило, вони фінансово підтримують лише окремі громадські організації, причому принципи відбору таких організацій не є чітко визначеними, тому систему надання фінансової підтримки не можна назвати добре організованою і передбачуваною. Практично відсутня практика договірного співробітництва неурядових організацій з органами місцевого самоврядування, яка мала б відбуватися на засадах конкурентного суперництва різних урядових і неурядових організацій за право отримання бюджетного фінансування на виконання суспільно-корисної діяльності.

Усе ще немає належного усвідомлення важливості функціонування інституту громадських ініціатив також і з боку державної влади та органів місцевого самоврядування. Окремі вдалі приклади реалізації громадських

ініціатив на місцевому рівні ще не є переконливим свідченням систематичної, плідної роботи в цьому напрямі.

Широкої підтримки в органів місцевого самоврядування України набувають такі форми громадської ініціативи, як «бізнес-інкубатори», органи самоорганізації та ін. Вони утворюються населенням мікротериторії, мікрорайону, житлового комплексу, іншої частини адміністративно-територіальної одиниці для самостійного вирішення питань місцевого значення, виходячи з інтересів населення відповідної території на основі законів та прийнятих відповідно до них місцевих нормативних актів із використанням власних та залучених матеріальних і фінансових ресурсів. Їх діяльність базується на юридичному закріпленні повноважень та відповідальності, наділених органами місцевого самоврядування. Це означає, що відносини сторін будуються не на підпорядкованості, а на співробітництві та взаємодії і для цього в них є багато спільного. Органи самоорганізації як частина місцевого самоврядування є серйозною опорою для територіальної громади, її органів та посадових осіб у розв'язанні багатьох місцевих проблем. В основі їх діяльності - права та інтереси членів територіальної громади, єдине коло проблем. Усе це забезпечує їх взаємну зацікавленість у тісному співробітництві.

Концептуальною та теоретичною основою поширення подібних об'єднань громадян є те, що саме за допомогою органів самоорганізації оптимально та ефективно може вирішуватися низка питань місцевого значення, здійснюватися представництво та захист інтересів їх членів в органах державної влади і управління, інших органах, підприємствах, установах і організаціях. Хоча вони й створюються з дозволу місцевих рад, однак виключно за ініціативою місцевих мешканців на основі їхнього добровільного волевиявлення - а відтак вони максимально наближені до мешканців, які їх утворили, та забезпечують надання відповідних управлінських послуг.

Серед основних самоврядних завдань таких утворень слід звернути увагу, зокрема, на організацію дозвілля, проведення робіт з благоустрою, озеленення

та утримання в належному стані дворів, вулиць, площ, здійснення контролю за належною експлуатацією та організацією обслуговування населення підприємствами та організаціями. Великий потенціал органів самоорганізації населення - активна участь у розгляді скарг, заяв і пропозицій громадян, оперативного волевиявлення громадської думки щодо рішень органів влади і управління, які виходять з клопотаннями до відповідних органів державної влади про надання допомоги інвалідам, ветеранам війни і праці, малозабезпеченим громадянам та іншим особам, що потребують соціальної допомоги.

Крім суто самоврядних, власних повноважень, органи самоорганізації населення можуть виконувати і делеговані їм повноваження органів місцевого самоврядування. Наприклад, місцева рада в порядку делегування може додатково наділяти такі самоорганізації частиною своїх повноважень з одночасною передачею їм додаткових коштів, а також матеріально-технічних та інших ресурсів, необхідних для здійснення цих повноважень, контролює їх виконання.

Проведений аналіз прояву громадської активності в Україні свідчить, що кожна країна тут шукає свої шляхи, враховуючи власні соціокультурні традиції. Однак у пострадянських країнах ці традиції, швидше за все, негативно позначаються на розвитку громадської ініціативи. Не проявляється і в прагненні поставити цей процес у залежність від рішень органів місцевого самоврядування і в традиційно низькій соціальній активності людей, якщо ця активність не регламентована вказівками "зверху". Тобто, незважаючи на демократичні здобутки, діяльність апарату управління в системі місцевого самоврядування продовжує залишатися непрозорою, недостатньо зорієнтованою на реальні потреби населення і переобтяженою формальностями.

Місьцеве самоврядування для реалізації своєї демократичної місії має скористатися тими перевагами, які відкриває перед суспільством і ним самим зростання освіченості людей, розвиток їх самоуправлінських навичок, їх

бажання самостійно вирішувати проблеми за місцем свого проживання, становлення нових засобів комунікацій та інформаційного забезпечення потреб суспільства. Якщо в минулому державне управління за рахунок жорсткої централізації було неефективним, багато в чому не тільки не виправдовувало суспільних очікувань та сподівань, а й не спиралося на концептуальну парадигму своєї демократичної місії в необхідності ефективної співпраці, взаємодії з громадськістю та не сприяло їх розвитку (передусім це стосується органів місцевого самоврядування та громадських об'єднань, то сьогодні для ефективного реформування державно-управлінських відносин в Україні, децентралізації управлінських послуг мають сформуватися перспективні та результативно-працюючі, як у європейських країнах, механізми взаємодії органів місцевого самоврядування та громадських об'єднань, зокрема і ОСН. Звичайно, мова йде про необхідність структурної реорганізації взаємовідносин держави й суспільства, влади і громадян, максимального наближення структурних елементів системи державного управління до співпраці із громадянами та їх громадськими об'єднаннями.

В вересні 2021 року, Україна здійснювала активні кроки у реформуванні системи самоорганізації населення та розвитку місцевого самоврядування. Проаналізуємо деякі можливі вказівники ефективності цих реформ:

1. Залучення громадян до прийняття рішень: Якщо реформи сприяють більшій участі громадян у процесах влади та прийняття рішень на місцевому рівні, це може вказувати на їхню ефективність. Збільшення кількості громадських обговорень, петицій, ініціативних груп та референдумів може слугувати індикатором покращення взаємодії громадян з органами місцевого самоврядування.

2. Підвищення якості послуг: Якщо реформи сприяють покращенню якості життя громадян через поліпшення місцевих послуг, інфраструктури, транспорту тощо, це може свідчити про позитивний вплив реформ на місцевий розвиток.

3. Збільшення фінансової автономії: Якщо місцеві органи мають

більше фінансової незалежності і можуть самостійно приймати рішення про виділення коштів на розвиток громад, це може вказувати на позитивний результат реформ.

4. Розвиток громадських організацій: Якщо реформи підтримують створення та розвиток громадських організацій, які активно взаємодіють з місцевими органами влади, це може свідчити про збільшення впливу громадськості на прийняття рішень.

5. Підвищення рівня прозорості і акаунтабельності: Якщо реформи забезпечують більшу прозорість та акаунтабельність діяльності місцевих органів, це може позитивно впливати на довіру громадян до владних структур.

6. Реалізація успішних проектів: Успішна реалізація конкретних проектів, ініційованих або спільно розроблених органами самоорганізації та місцевими органами влади, може бути показником впливу реформ.

7. Зростання активності громадських організацій: Якщо громадські організації починають більше залучати громадян до своєї діяльності, це може вказувати на зростання інтересу до участі у самоорганізації та місцевому самоврядуванні.

Оцінка ефективності реформ в системі самоорганізації населення та розвитку місцевого самоврядування в Україні вимагає часу, системного моніторингу та звітності. На це можуть впливати різні фактори, включаючи політичну волю, фінансову підтримку, рівень свідомості громадян та інші.

Таким чином, можна підсумувати, що процес реформування системи державного управління в Україні тільки тоді буде наближатися до стандартів та критеріїв ЄС, коли основна частина державних та громадських послуг буде координуватися та надаватися органами місцевого самоврядування за участі органів самоорганізації населення та громадських об'єднань. Такий процес, з одного боку, має реально наблизити владу до людей, тобто підвищити відповідальність держави за рівень добробуту людей, з другого - наблизити Україну до європейських стандартів. Це може стати реальним, коли передача повноважень і відповідальності на місцевий рівень буде супроводжуватися

також процесом розподілу фінансових ресурсів між державними і місцевими бюджетами, наданням органам місцевого самоврядування таких додаткових джерел, які дають змогу їм самостійно фінансувати виконання покладених на них функцій та завдань.

Поглиблення демократичних перетворень, вивільнення держави від цілого комплексу управлінських послуг на місцях безпосередньо залежить від якості механізмів взаємодії органів місцевого самоврядування та громадських об'єднань. Але ця якість партнерства й співпраці останніх має забезпечуватися не тільки їх бажаннями та намірами, а передусім професійними вміннями активно використовувати творчий потенціал усього громадянського суспільства і, насамперед, узгоджувати інтереси всіх верств суспільства та організацій, які ці інтереси акумулюють, презентують і відстоюють.

На підставі аналізу особливостей функціонування механізмів взаємодії органів місцевого самоврядування та громадських об'єднань можна сформулювати такі висновки щодо вдосконалення функціонування цих механізмів у сфері децентралізації державно-управлінських послуг:

- механізми взаємодії органів місцевого самоврядування та громадських об'єднань мають спиратися на прозору, чітку і несуперечливу систему правових регуляторів, які забезпечують процедуру партнерства й співпраці; публічні та контрольовані процедури розробки й реалізації проектів та моделей партнерства і співпраці; різноманітні форми фінансування взаємодії за рахунок різних джерел на основі відкритих конкурсів; заходи навчально-професійного спрямування щодо вивчення та поширення європейського та вітчизняного досвіду взаємодії;

- для вдосконалення механізмів взаємодії між органами місцевого самоврядування та громадськими об'єднаннями з боку перших необхідно розробити програми координації дій та запровадити заходи спільного планування щодо визначення та розв'язання першочергових проблем регіонального та місцевого розвитку, визначити необхідні обсяги ресурсно-фінансового забезпечення реалізації таких програм, заходів та дій. Громадські

Об'єднання, зі свого боку, повинні краще інформувати про свій кадровий, професійний та ресурсний потенціал, визначити заходи спільних дій щодо організаційно-правового забезпечення надання якісних послуг населенню, на принципах відкритості та конкурентності запровадити систему моніторингових оцінок якості управлінських послуг та доводити цю інформацію до населення, посилити контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування в цілому щодо їх наближення до отримувачів відповідних послуг;

- доцільне ширше впровадження на ринку соціальних послуг системи соціального замовлення, тобто комплексу заходів організаційно-правового характеру для реалізації загальнодержавних та місцевих цільових соціальних програм і соціальних проектів за рахунок бюджетних коштів шляхом укладання соціальних контрактів на конкурсній основі. При цьому роль органів місцевого самоврядування полягає у визначенні пріоритетів соціальної політики, формуванні пакета соціальних замовлень, їх розміщенні та здійсненні контролю за реалізацією. У свою чергу, громадські об'єднання повинні краще інформувати про себе, більш професійно готувати власні соціальні проекти, чітко і прозоро вести фінансові справи.

3.2. Практичні рекомендації для підвищення рівня взаємодії органів самоорганізації населення з міськими радами

Органи самоорганізації населення - представницькі органи, що створюються жителями, які на законних підставах проживають на території міста Києва або його частин, для вирішення завдань, передбачених Законом України "Про органи самоорганізації населення";

Орган самоорганізації населення є однією з форм участі членів територіальної громади міста Києва у вирішенні окремих питань місцевого значення.

Органами самоорганізації населення є будинкові, вуличні, квартальні комітети, комітети мікрорайонів, комітети районів у місті Києві.

Так, нагадаємо, що органи самоорганізації населення покликані підвищувати спроможність жителів вирішувати питання місцевого значення, задовольняти соціальні, культурні, побутові та інші потреби шляхом сприяння у наданні їм відповідних послуг та брати участь у реалізації соціально-економічного, культурного розвитку відповідної території, інших місцевих програм. Крім того, ОСН – це ефективний засіб інформування органів державної влади та місцевого самоврядування про локальні проблеми.

У сучасному розумінні органи самоорганізації населення сформувалися після прийняття спеціального закону України у 2001 році, насамперед шляхом перереєстрації створених наприкінці 80 років минулого століття рад громадського територіального самоврядування (РГТС), яких у місті Києві налічувалось понад 50. З моменту прийняття закону кількість ОСН у столиці щороку зростала.

Попри різноманіття механізмів залучення мешканців до міського управління, є високий рівень недовіри та апатії містян, зокрема і киян це теж стосується, у питанні громадської участі. Для розуміння рівня ефективності наявних методів залучення необхідний регулярний моніторинг та оцінка практик впровадження і використання цих механізмів.

Підвищення рівня взаємодії органів самоорганізації населення з міськими радами є важливим кроком для забезпечення ефективного місцевого самоврядування. Ось деякі практичні рекомендації для досягнення цього:

1. Створення платформ для спілкування: Організуйте регулярні зустрічі, круглі столи, форуми, дебати, де представники органів самоорганізації та міських рад зможуть обговорювати питання спільного інтересу, обмінюватися ідеями, пропозиціями та відгуками на різні питання розвитку міста.

2. Участь у плануванні розвитку міста: Забезпечте представників органів самоорганізації у робочих групах, комітетах чи адвізорських радах, які

займаються плануванням розвитку міста.

3. Організація регулярних зустрічей і консультацій: Організуйте регулярні зустрічі з представниками громадських організацій для обговорення актуальних питань, обміну думками та спільного пошуку рішень.

4. Інформаційна відкритість: Забезпечте доступ органів самоорганізації до інформації про діяльність міської ради, рішення та проекти, що стосуються їхнього району або громади.

5. Спільні освітні заходи: Організуйте семінари, тренінги, воркшопи та лекції на теми місцевого самоврядування, активної громадської участі та взаємодії з міськими радами.

6. Взаємна інформаційна підтримка: Забезпечуйте розповсюдження інформації про діяльність громадських організацій та рішень міських рад, що стосуються їхньої діяльності.

7. Оприлюднення інформації: Забезпечуйте прозорість роботи міської влади шляхом публікації інформації про засідання, рішення, бюджет, проекти та інші актуальні події.

8. Розробка спільних проектів: Співпраця у реалізації спільних проектів, таких як благоустрій, культурні заходи, освітні програми, може зміцнити спільноту та підвищити взаємодію.

9. Розширення представництва: Забезпечте більш різноманітне представництво громадян у місцевих радах, включаючи представників органів самоорганізації.

10. Підтримка громадських ініціатив: Розробіть процедури, які сприяють реалізації ідей громадян, що долучаються до організацій самоорганізації.

11. Обговорення бюджету та виділення коштів: Включайте представників органів самоорганізації у процес обговорення та прийняття бюджетних рішень, особливо щодо виділення коштів на соціальні та громадські проекти.

12. Розробка механізмів звернень та зворотного зв'язку: Створіть шляхи

для органів самоорганізації звертатися до міських рад і отримувати від них відповіді та підтримку.

13. Впровадження електронних інструментів: Розгляньте можливість впровадження електронних платформ для обговорення питань, збору пропозицій та голосування.

14. Взаємна підтримка в соціальних проектах: Спільна робота у сферах соціальної підтримки, благодійності та розвитку може сприяти покращенню взаєморозуміння.

15. Моніторинг реалізації рішень: Сприяйте контролю за виконанням рішень міської ради та впровадженням проектів, які були ініційовані організаціями самоорганізації.

16. Сприяння мережам об'єднань: Розвивайте можливості для обміну досвідом та спільної діяльності між різними організаціями самоорганізації.

17. Визнання та нагородження: Організуйте заходи для визнання та нагородження активних представників органів самоорганізації за їхні внески у розвиток міста.

18. Відкритість до конструктивної критики: Важливо, щоб обидві сторони були готові слухати одна одну та приймати зауваження для подальшого покращення взаємодії.

Ці рекомендації можуть сприяти покращенню співпраці між органами самоорганізації населення та міськими радами, що, в свою чергу, позитивно впливатиме на розвиток місцевого самоврядування та якість життя у громадах.

Проаналізувавши основні механізми громадського залучення, а саме: нормативно-правові документи, що регулюють впровадження механізмів залучення жителів та соціологічні дослідження оцінок наявних практик використання методів громадського залучення представниками громадянського суспільства, органів міської влади, їхньої мотивації використання цих методів та потреб змін, із якими вони стикаються у своїй діяльності, ми прийшли до наступних рекомендаційних висновків.

В результаті аналізу нормативно-правових документів було виділено

20 формальних механізмів громадянської участі, які існують у Києві: місцевий референдум, загальні збори мешканців за місцем проживання, органи самоорганізації населення, громадські слухання, громадські слухання щодо містобудівної документації, місцеві ініціативи, громадська експертиза, консультації з громадськістю, громадські ради, звернення громадян, електронні петиції, контактний центр 1551, особистий прийом, громадські приймальні, запит на публічну інформацію, консультативно-дорадчі органи, громадський бюджет, громадський контроль у сфері благоустрою, конкурс проектів та програм розвитку місцевого самоврядування, громадська участь у конкурсних комісіях та комітетах. Наявність такого спектру різних механізмів дає варіативність вибору найзручнішого механізму участі, в тому числі, онлайн. Частина з цих механізмів має визначені процедури і зразки документів, що полегшує їхнє використання. Процедура більшості механізмів громадянської участі передбачає обов'язок органів влади розглянути пропозиції громадян і надати мотивовану відповідь, а також містить вимоги до висвітлення процесу розгляду на офіційних сайтах і в комунальних ЗМІ.

Втім, наявний спектр механізмів має також певні недоліки. Зокрема, використання голосування як способу прийняття рішень у кількох механізмах робить їх вразливим до маніпуляцій. Окрім цього, більшість механізмів не передбачають можливості врахування інтересів меншості, пошуку консенсусу, довіри та порозуміння, залучення усіх заінтересованих сторін. Використання низки інструментів, особливо тих, які передбачають широкий збір підписів чи голосів, потребують значних ресурсів, що є бар'єром для вразливих груп. Важливим є також те, що більшість механізмів громадянської участі не узгоджені між собою. Наприклад, не всі механізми електронної участі передбачають наявність альтернативної можливості долучитися офлайн (і навпаки, більшість офлайн-механізмів не дозволяють долучитися онлайн). Процедури деяких механізмів є досить складними, а у вільному доступі немає простих та зрозумілих пояснень, як їх застосовувати. Немає також єдиного порталу (спільного для різних органів влади), де була б зібрана інформація про

всі доступні механізми громадянської участі.

Аналіз стратегій прийняття рішень представниками органів міської влади показав, що рішення про пріоритетні напрямки розвитку приймаються на основі існуючих стратегічних документів міського розвитку; аналізу звернень, петицій та скарг громадян; а також особистого досвіду, знань й уявлень керівного складу органів міської влади (голови КМДА, його заступників, голів департаментів). Було виявлено, що основним рушієм в процесі прийняття рішень щодо пріоритетних міських політик є особисте бачення та воля міських управлінців.

Залучення жителів та представників громадянського суспільства не має системного характеру. Рішення про залучення приймається на основі нормативно-правових документів і бажання зі сторони міських управлінців. Представники органів міської влади визнають, що комунікація щодо залучення громадянського суспільства до співпраці є ситуативною. Вони розуміють, що потрібна стратегія, яку б розробили та впроваджували окремі нові спеціалісти.

За оцінками представників органів міської влади та громадянського суспільства, найбільш ефективними методами залучення жителів є онлайн-механізми, що передбачають систему обов'язкового зворотнього зв'язку: контактний центр 1551, громадський бюджет та електронні петиції. Найбільш розповсюдженими є механізми, які виконують роль збору зворотнього зв'язку від жителів постфактум, а не діють на випередження, до прийняття якогось рішення. Найбільшим впливом на прийняття рішень органами міської влади володіють ті громадські активісти, що мають більший рівень соціального капіталу; мають можливість особисто зустрічатися з службовцями; а також є більш активними та наполегливими.

Практики залучення громадських активістів та жителів до міського управління варіюються в різних департаментах КМДА. Деякі департаменти проводять регулярні круглі столи, робочі групи, комісії з залученням представників громадянського суспільства й активних жителів. Такі форми

участі мають дорадчий характер. Декілька департаментів мають програми фінансової підтримки неурядових організацій.

Дослідження виявило основні бар'єри та труднощі, з якими стикаються представники органів міської влади, жителі та представники громадянського суспільства у процесах комунікації, консультацій та, власне, при прийнятті рішень. Основною проблемою є взаємна недовіра та взаємні стереотипи, основою для яких є низька обізнаність в системі міського управління та залучення жителів, упередження, попередній негативний досвід співпраці, несистемність взаємодії, вибіркоче ставлення органів міської влади до громадянського суспільства. Серед основних бар'єрів до залучення є також взаємне незнання та нерозуміння, до кого саме звертатись для налагодження взаємодії; а також неспівпадіння взаємних очікувань жителів та органів міської влади: рішення приймаються повільно і комунікуються погано. З боку громадянського суспільства є звинувачення органів міської влади у байдужості та неефективній роботі. У процесі взаємодії обом сторонам доводиться проходити через травматичні конфліктні ситуації. Це все відбиває у органів міської влади бажання взаємодіяти з неурядовими організаціями у майбутньому, а до звичайних жителів взагалі закріплюється надто велика дистанція і найефективнішим механізмом їхнього залучення вважаються традиційні звернення та скарги. Завантаженість основними посадовими обов'язками не дозволяє працівникам органів міської влади приділяти достатньо часу реалізації механізмів залучення. Важливим бар'єром є також відсутність практик раннього залучення жителів до міського управління.

Представники громадянського суспільства, а ними виступають і члени ОСН, скаржаться на непрозорість системи організації влади. Вони шукають можливості вирішення своїх питань переважно через особисті контакти, оскільки раніше пробували використовувати низку наявних механізмів громадянської участі і розчарувалися у їхній ефективності. Цих механізмів існує багато, але в усіх них думка громадськості носить виключно рекомендаційний характер. З досвіду представників громадянського

суспільства, рішення про те, враховувати чи не враховувати думку громадськості, приймаються залежно від обставин та суспільного резонансу. Це свідчить про слабкість механізмів залучення та потребу їхнього реформування з прописуванням чітких механізмів і критеріїв того, у який спосіб та за яких умов пропозиції громадськості можуть або мають бути врахованими при прийнятті рішення органами міської влади.

Не зважаючи на те, що у представників органів влади та громадянського суспільства є дещо різні позиції та уявлення щодо того, як має відбуватися взаємодія між ними, ефективне навчання якраз може подолати цей бар'єр. Під час формування таких навчальних програм варто орієнтуватися, в першу чергу, на теми, які є спільними як для органів влади, так і для громадянського суспільства: комунікація, конфліктна комунікація, модерація, фасилітація та медіація, основи PR та SMM (facebook як ключовий канал комунікації), успішні практики громадянської участі з інших країн.

Варто використовувати практичні навчальні формати: тренінги, проектні семінари, рольові навчальні ігри, адже потенційні учасники навчання наголошували на важливості інтерактивності процесу, його практичній спрямованості. Результат навчання теж має бути конкретним та практичним. Наприклад, вирішення змодельованої конфліктної ситуації, проект рішення актуальної міської проблеми, комунікаційна стратегія для певного департаменту, модель та положення роботи майбутнього комунікаційного офісу для взаємодії органів влади та громадянського суспільства.

Окрему увагу необхідно звернути на час і розклад навчання. Воно обов'язково має бути організоване таким чином, щоби потенційним учасникам було зручно брати у ньому участь. Графік має бути зручним як для представників публічної влади різних кар'єрних позицій, так і для представників громадянського суспільства. З цією метою деякі навчальні модулі можна проводити окремо у вихідні та робочі дні (робочий та позаробочий час), щоби було більше можливостей долучитися.

Окрім отримання знань та навичок, важливим результатом такого

навчання може бути підвищення рівня взаємної довіри, адже під час занять представники органів влади і громадянського суспільства зможуть більше дізнатися одні про одних, подолати взаємні стереотипи та зрозуміти, що мають спільні цілі, над досягненням яких можна узгоджено працювати.

Рекомендації

- Переходити від практик інформування громадян про вже прийняті рішення постфактум до залучення громадянського суспільства і жителів міста до обговорення можливих рішень проблем, доступних альтернатив і проектів таких рішень, тобто переносити процес залучення на ранні етапи. Таким чином можна мінімізувати можливі конфлікти, пов'язані з необізнаністю громади у тому, що відбувається у місті. Механізмами раннього залучення є, в першу чергу, інформування, проектні семінари, передпроектні дослідження, громадські обговорення концепцій.

- Диверсифікувати форми залучення до кожного з механізмів громадянської участі, даючи громадянам можливість вибору, у який спосіб їм зручніше долучатися: публічний захід, особистий прийом, письмовий лист, телефонний дзвінок чи електронна участь. Це дозволить зняти бар'єри залучення різних суспільних груп, особливо, вразливих категорій.

- На етапі планування майбутнього залучення громадян варто приділяти особливу увагу питанням створення сприятливих умов і ліквідації бар'єрів залучення вразливих груп. Такими сприятливими умовами можуть бути: проведення зустрічей у неробочий час; зниження порогу ресурсів, необхідних для того, щоби взяти участь; якісне попереднє інформування; проведення публічних заходів у безбар'єрних приміщеннях; створення умов для участі людей з дітьми.

- Проводити освітні і просвітницькі заходи і надавати мешканцям міста, організаціям громадянського суспільства та громадським активістам необхідну інформацію щодо теми і проблем, які виносяться на громадське обговорення. Це дозволить зняти бар'єр необхідності мати певний рівень експертних знань для того, щоби бути залученим; а також зробить громадянську участь більш

поінформованою та ефективною.

- Удосконалити процедури проведення тих механізмів участі, де вона недостатньо прописана. За можливості, варто стандартизувати однотипні процедури, присутні у різних механізмах громадянської участі для спрощення користування ними. Варто поширити кращі практики з більш успішних механізмів громадянської участі на менш успішні.

- За можливості, уникати голосування як способу прийняття рішень, натомість, використовувати консенсус. Голосування не дає можливості побудови діалогу та посилює рівень незадоволеності отриманим результатом. Процедура голосування є вразливою до підкупів і маніпуляцій, не передбачає врахування інтересів меншості, можливості роз'яснення проблемних питань, пошуку консенсусу, довіри та порозуміння, залучення та врахування потреб усіх зацікавлених сторін, зокрема, вразливих груп.

- Налагоджувати співпрацю, формальну та неформальну комунікацію для обміну досвідом щодо залучення жителів та взаємодії з представниками громадянського суспільства між різними органами міської влади та їхніми підрозділами.

- Створити доступну, зручну та зрозумілу інфографіку про процедури використання усіх механізмів громадянської участі, якими можуть скористатися мешканці Києва; а також єдину платформу, де можна було б знайти всю інформацію про усі механізми громадянської участі у зручній та доступній формі, а також безпосередньо взяти участь у цих механізмах.

- Запровадити систему неформальної освіти для жителів міста стосовно системи управління, розподілу обов'язків та підпорядкування, механізмів залучення до процесу прийняття рішення. Така система неформальної освіти може включати освітні зустрічі в школах з представниками органів міської влади та громадськими активістами; міські фестивалі громадської участі; соціальну рекламу; дні відкритих дверей в органах міської влади; вебінари та он-лайн курси. Окремими напрямками такої освіти має бути здобуття навичок комунікації, ведення конструктивного діалогу та оволодіння

інструментами конструктивної критики. Створити умови для обміну досвідом реалізації міських проектів та залучення жителів між представниками громадянського суспільства та органами міської влади. Процес взаємодії має відбуватись максимально неформально.

- Інформувати жителів міста про успішні практики спільної реалізації проектів органами влади та організаціями громадянського суспільства з залученням жителів. Таке інформування варто організувати у неформальний спосіб.

- Приміщення, де розміщуються органи міської влади, мають демонструвати просторову відкритість, демократичність і мають буди обладнанні з врахуванням потреб людей з інвалідністю, батьків з дітьми, літніх людей та інших вразливих категорій.

- Створити умови для залучення громадських організацій до конкурсних програм і проектів, спрямованих на реалізацію проектів міського розвитку. Такі програми дадуть можливість посилити співпрацю громадських організацій та органів міського управління.

- Створити офіси з кваліфікованими командами спеціалістів у районах міста, які будуть відповідати за напрацювання та реалізацію стратегій розвитку громад, територій району, опікуватися питаннями залучення жителів до процесу прийняття рішення та взаємодії з представниками громадянського суспільства.

На підставі аналізу особливостей функціонування механізмів взаємодії органів місцевого самоврядування та громадських об'єднань можна сформулювати такі висновки щодо вдосконалення функціонування цих механізмів у сфері децентралізації державно-управлінських послуг:

- механізми взаємодії органів місцевого самоврядування та громадських об'єднань мають спиратися на прозору, чітку і несуперечливу систему правових регуляторів, які забезпечують процедуру партнерства й співпраці;

- для вдосконалення механізмів взаємодії між органами місцевого самоврядування та громадськими об'єднаннями з боку перших необхідно

розробити програми координації дій та запровадити заходи спільного планування щодо визначення та розв'язання першочергових проблем регіонального та місцевого розвитку, визначити необхідні обсяги ресурсно-фінансового забезпечення реалізації таких програм, заходів та дій;

- доцільне ширше впровадження на ринку соціальних послуг системи соціального замовлення, тобто комплексу заходів організаційно-правового характеру для реалізації загальнодержавних та місцевих цільових соціальних програм і соціальних проектів за рахунок бюджетних коштів шляхом укладання соціальних контрактів на конкурсній основі.

Підсумовуючи загал інформації про нормативно-правове регулювання існування ОСН та про їх взаємодію з міськими радами, ми рекомендуємо наступне для покращення даного процесу:

- Переходити від практик інформування громадян про вже прийняті рішення постфактум до залучення громадянського суспільства і жителів міста до обговорення можливих рішень проблем,

- Диверсифікувати форми залучення до кожного з механізмів громадянської участі, даючи громадянам можливість вибору, у який спосіб їм зручніше долучатися. Це дозволить зняти бар'єри залучення різних суспільних груп, особливо, вразливих категорій.

- На етапі планування майбутнього залучення громадян варто приділяти особливу увагу питанням створення сприятливих умов і ліквідації бар'єрів залучення вразливих груп.

- Проводити освітні і просвітницькі заходи і надавати мешканцям міста, організаціям громадянського суспільства та громадським активістам необхідну інформацію щодо теми і проблем, які виносяться на громадське обговорення.

- Удосконалити процедури проведення тих механізмів участі, де вона недостатньо прописана.

- За можливості, уникати голосування як способу прийняття рішень, натомість, використовувати консенсус.

- Налагоджувати співпрацю, формальну та неформальну комунікацію для

обміну досвідом щодо залучення жителів та взаємодії з представниками громадянського суспільства між різними органами міської влади та їхніми підрозділами.

- Створити доступну, зручну та зрозумілу інфографіку про процедури використання усіх механізмів громадянської участі, якими можуть скористатися мешканці Києва; а також єдину платформу, де можна було б знайти всю інформацію про усі механізми громадянської участі у зручній та доступній формі, а також безпосередньо взяти участь у цих механізмах.

- Запровадити систему неформальної освіти для жителів міста стосовно системи управління, розподілу обов'язків та підпорядкування, механізмів залучення до процесу прийняття рішення.

- Інформувати жителів міста про успішні практики спільної реалізації проектів органами влади та організаціями громадянського суспільства з залученням жителів.

- Створити умови для залучення громадських організацій до конкурсних програм і проектів, спрямованих на реалізацію проектів міського розвитку.

- Створити офіси з кваліфікованими командами спеціалістів у районах міста, які будуть відповідати за напрацювання та реалізацію стратегій розвитку ОСН, територій району, опікуватися питаннями залучення жителів до процесу прийняття рішення та взаємодії з представниками громадянського суспільства.

Висновки до третього розділу

На підставі аналізу особливостей функціонування механізмів взаємодії органів місцевого самоврядування та громадських об'єднань можна сформулювати такі висновки щодо вдосконалення функціонування цих механізмів у сфері децентралізації державно-управлінських послуг:

- механізми взаємодії органів місцевого самоврядування та громадських об'єднань мають спиратися на прозору, чітку і несуперечливу систему правових регуляторів, які забезпечують процедуру партнерства й співпраці;

публічні та контрольовані процедури розробки й реалізації проектів та моделей партнерства і співпраці; різноманітні форми фінансування взаємодії за рахунок різних джерел на основі відкритих конкурсів; заходи навчально-професійного спрямування щодо вивчення та поширення європейського та вітчизняного досвіду взаємодії;

- для вдосконалення механізмів взаємодії між органами місцевого самоврядування та громадськими об'єднаннями з боку перших необхідно розробити програми координації дій та запровадити заходи спільного планування щодо визначення та розв'язання першочергових проблем регіонального та місцевого розвитку, визначити необхідні обсяги ресурсно-фінансового забезпечення реалізації таких програм, заходів та дій. Громадські Об'єднання, зі свого боку, повинні краще інформувати про свій кадровий, професійний та ресурсний потенціал, визначити заходи спільних дій щодо організаційно-правового забезпечення надання якісних послуг населенню, на принципах відкритості та конкурентності запровадити систему моніторингових оцінок якості управлінських послуг та доводити цю інформацію до населення, посилити контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування в цілому щодо їх наближення до отримувачів відповідних послуг;

- доцільне ширше впровадження на ринку соціальних послуг системи соціального замовлення, тобто комплексу заходів організаційно-правового характеру для реалізації загальнодержавних та місцевих цільових соціальних програм і соціальних проектів за рахунок бюджетних коштів шляхом укладання соціальних контрактів на конкурсній основі. При цьому роль органів місцевого самоврядування полягає у визначенні пріоритетів соціальної політики, формуванні пакета соціальних замовлень, їх розміщенні та здійсненні контролю за реалізацією. У свою чергу, громадські об'єднання повинні краще інформувати про себе, більш професійно готувати власні соціальні проекти, чітко і прозоро вести фінансові справи.

Підсумовуючи загал інформації про нормативно-правове регулювання існування ОСН та про їх взаємодію з міськими радами, ми рекомендуємо

наступне для покращення даного процесу:

- Переходити від практик інформування громадян про вже прийняті рішення постфактум до залучення громадянського суспільства і жителів міста до обговорення можливих рішень проблем,

- Диверсифікувати форми залучення до кожного з механізмів громадянської участі, даючи громадянам можливість вибору, у який спосіб їм зручніше долучатися. Це дозволить зняти бар'єри залучення різних суспільних груп, особливо, вразливих категорій.

- На етапі планування майбутнього залучення громадян варто приділяти особливу увагу питанням створення сприятливих умов і ліквідації бар'єрів залучення вразливих груп.

- Проводити освітні і просвітницькі заходи і надавати мешканцям міста, організаціям громадянського суспільства та громадським активістам необхідну інформацію щодо теми і проблем, які виносяться на громадське обговорення.

- Удосконалити процедури проведення тих механізмів участі, де вона недостатньо прописана.

- За можливості, уникати голосування як способу прийняття рішень, натомість, використовувати консенсус.

- Налагоджувати співпрацю, формальну та неформальну комунікацію для обміну досвідом щодо залучення жителів та взаємодії з представниками громадянського суспільства між різними органами міської влади та їхніми підрозділами.

- Створити доступну, зручну та зрозумілу інфографіку про процедури використання усіх механізмів громадянської участі, якими можуть скористатися мешканці Києва; а також єдину платформу, де можна було б знайти всю інформацію про усі механізми громадянської участі у зручній та доступній формі, а також безпосередньо взяти участь у цих механізмах.

- Запровадити систему неформальної освіти для жителів міста стосовно системи управління, розподілу обов'язків та підпорядкування, механізмів залучення до процесу прийняття рішення.

- Інформувати жителів міста про успішні практики спільної реалізації проектів органами влади та організаціями громадянського суспільства з залученням жителів.

- Створити умови для залучення громадських організацій до конкурсних програм і проектів, спрямованих на реалізацію проектів міського розвитку.

Створити офіси з кваліфікованими командами спеціалістів у районах міста, які будуть відповідати за напрацювання та реалізацію стратегій розвитку ОСН, територій району, опікуватися питаннями залучення жителів до процесу прийняття рішення та взаємодії з представниками громадянського суспільства.

ВИСНОВКИ

Розглянувши актуальні питання та проблеми органів самоорганізації населення, як ресурс розвитку та їх взаємодію з міськими радами на прикладі міста Київ, ми прийшли до наступних висновків.

1. Виявлено характерні риси міста як складної соціально-економічної системи, яка характеризується особливою природою та властивостями, багатoelementним складом, кожний з яких має свої функції та динаміку; тісним взаємозв'язком складових; зі спроможністю до самовідродження, попри негативний вплив зовнішніх факторів, здатністю до збереження певної усталеності розвитку в процесі постійного оновлення технологій. Зарубіжний досвід та аналіз внутрішніх можливостей в Україні дає підстави стверджувати, що тільки постійний системний управлінський вплив з боку державних та місцевих органів влади на ситуацію в містах дає можливість забезпечувати сталий, комплексний, соціально орієнтований їх розвиток.

2. Проаналізовано особливості місцевого самоврядування в м.Києві в розрізі організаційно-правового аспекту. З'ясовано, що у столиці склалася специфічна ситуація. Фактично м. Київ є єдиним містом країни, де міська рада не має власного виконавчого органу, оскільки Київська міська державна адміністрація не формується та не підпорядкована Київській міській раді, а є органом державної виконавчої влади. Однак, у період дії правового режиму воєнного стану, вказана конфігурація органів публічного управління цілком себе виправдовує, забезпечуючи додержання загальнодержавних безпекових інтересів.

3. Досліджено особливості організації місцевого самоврядування у воєнний період, а саме:

- Надзвичайний стан та воєнний закон: У воєнний період може бути оголошено надзвичайний стан або введений воєнний закон, що надає державі ширші повноваження для контролю та управління територією.

Зазвичай, місцеве самоврядування підпорядковується вищим органам влади в цей період.

- Зміни в структурі та повноваженнях: Війна може призвести до тимчасових змін у структурі органів місцевого самоврядування або розширення їх повноважень з метою ефективного управління кризовою ситуацією.
- Мобілізація ресурсів: У воєнний період місцеве самоврядування може бути залучено до мобілізації ресурсів населення для потреб оборони країни. Це може включати залучення місцевих жителів до армії, сприяння економіці країни, організацію допомоги військовим та гуманітарну допомогу постраждалим.
- Діяльність громадських організацій: У воєнний період активну роль можуть відігравати громадські організації та волонтери. Вони можуть допомагати місцевим органам влади у зборі даних, організації допомоги та мобілізації ресурсів.
- Забезпечення безпеки: Забезпечення безпеки на території може стати пріоритетним завданням місцевого самоврядування у воєнний період. Вони можуть співпрацювати з військовими та правоохоронними органами для забезпечення стабільності та порядку.
- Захист прав та інтересів населення: Незважаючи на воєнні обставини, місцеві органи самоврядування повинні захищати права та інтереси своїх громадян. Це може включати забезпечення доступу до соціальних послуг, забезпечення житлом, захист прав меншин та біженців.

4. Визначено важливе місце органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування. Саме вони відіграють значущу роль у створенні умов для залучення найширших кіл громадян до безпосередньої участі у прийнятті та реалізації рішень з питань соціально-економічного, культурного розвитку території міста. Саме через них будуються довірчі взаємовідносини, співпраця влади та населення у вирішенні окремих питань місцевого значення. З органами публічної влади ОСН пов'язує те, що вони

беруть участь у вирішенні питань місцевого значення, що передбачає наявність в органів самоорганізації населення певних повноважень, якими їх наділяє орган публічної влади – міська рада; а також те, що органи самоорганізації населення здійснюють свої повноваження в межах відповідної території. Переважну більшість питань, зокрема пов'язаних із захистом законних прав і інтересів жителів, органи самоорганізації населення вирішують, як правило, не самотійно, а через відповідні владні структури, що актуалізує необхідність їх плідної співпраці з органами місцевої влади.

5. Досліджено нормативні основи організації взаємодії органів самоврядування населення з місцевою радою. З метою правового регулювання статусу та діяльності ОСН був прийнятий Закон України «Про органи самоорганізації населення» від 11 липня 2001 р.

Основні новели законопроекту №2625-III – уточнення термінології, визначення території повноважень ОСН, перелік їх повноважень. Уточнення права обирати та бути обраними до ОСН. Також чітко визначити терміни роботи ОСН і уточнити порядок припинення роботи його складу і самого ОСН. Визначити територію діяльності ОСН. Визначити, що ОСН створюються за територіальною ознакою. Перший рівень – села, селища, другий – райони та міста. Найнижчим рівнем можуть бути будинкові комітети. Цей перелік не є виключним, місцеві ради матимуть можливість створювати такі комітети додатково. ОСН також не повинен створюватися там, де діє районна у місті рада, щоб не дублювати функції.

6. Проаналізовано розвиток самоорганізації населення у місті (на прикладі м. Києва). За 20 років існування закону «Про органи самоорганізації населення», в різних містах України створені сотні ОСН. Але в цілому, тема ОСН для більшості українців досі не є очевидною.

На практиці найбільш дієвими формами самоорганізації населення у великих містах є будинкові, вуличні комітети, комітети самоорганізації жителів мікрорайону міста. Найбільш ефективно вони діють за підтримки жителів, співпраці з органами місцевого самоврядування.

Після трансформації системи міського самоврядування, комітети самоорганізації населення мікрорайонів стали посередниками між владою і громадянами. З огляду на цю обставину Київська міська рада своїм рішенням від 26 вересня 2002 р. № 10/170 затвердила порядок надання дозволу на створення органів самоорганізації населення у місті, затвердила типові положення про органи самоорганізації населення у м. Києві, доручила Київській міській державній адміністрації організацію проведення зборів, конференцій жителів за місцем проживання та ведення єдиного реєстру органів самоорганізації населення у м. Києві.

У практику роботи київських органів самоорганізації населення увійшли заходи з контролю послуг жеків, благоустрою територій, ремонт устаткування дитячих та спортивних майданчиків, організація рейдів щодо дотримання громадського порядку та протидії незаконним парковкам автомобілів та інші заходи.

Практика застосування програмно-цільових методів у плануванні розвитку ОСН у великих містах дозволяє підвищити ефективність реалізації державної політики соціального та економічного розвитку України.

7. З'ясовано напрями розвитку системи самоорганізації населення у процесі розвитку місцевого самоврядування в Україні. На підставі аналізу особливостей функціонування механізмів взаємодії органів місцевого самоврядування та громадських об'єднань можна сформулювати такі висновки щодо вдосконалення функціонування цих механізмів у сфері децентралізації державно-управлінських послуг:

- механізми взаємодії органів місцевого самоврядування та громадських об'єднань мають спиратися на прозору, чітку і несуперечливу систему правових регуляторів, які забезпечують процедуру партнерства й співпраці;

- для вдосконалення механізмів взаємодії між органами місцевого самоврядування та громадськими об'єднаннями з боку перших необхідно розробити програми координації дій та запровадити заходи спільного

планування щодо визначення та розв'язання першочергових проблем регіонального та місцевого розвитку, визначити необхідні обсяги ресурсно-фінансового забезпечення реалізації таких програм, заходів та дій;

- доцільне ширше впровадження на ринку соціальних послуг системи соціального замовлення, тобто комплексу заходів організаційно-правового характеру для реалізації загальнодержавних та місцевих цільових соціальних програм і соціальних проектів за рахунок бюджетних коштів шляхом укладання соціальних контрактів на конкурсній основі.

8. Обґрунтовано практичні рекомендації для підвищення рівня взаємодії органів самоврядування населення з місцевими радами (на прикладі м. Києва), зокрема:

- Переходити від практик інформування громадян про вже прийняті рішення постфактум до залучення громадянського суспільства і жителів міста до обговорення можливих рішень проблем,

- Диверсифікувати форми залучення до кожного з механізмів громадянської участі, даючи громадянам можливість вибору, у який спосіб їм зручніше долучатися. Це дозволить зняти бар'єри залучення різних суспільних груп, особливо, вразливих категорій.

- На етапі планування майбутнього залучення громадян варто приділяти особливу увагу питанням створення сприятливих умов і ліквідації бар'єрів залучення вразливих груп.

- Проводити освітні і просвітницькі заходи і надавати мешканцям міста, організаціям громадянського суспільства та громадським активістам необхідну інформацію щодо теми і проблем, які виносяться на громадське обговорення.

- Удосконалити процедури проведення тих механізмів участі, де вона недостатньо прописана.

- За можливості, уникати голосування як способу прийняття рішень, натомість, використовувати консенсус.

- Налагоджувати співпрацю, формальну та неформальну комунікацію для обміну досвідом щодо залучення жителів та взаємодії з представниками

громадянського суспільства між різними органами міської влади та їхніми підрозділами.

- Створити доступну, зручну та зрозумілу інфографіку про процедури використання усіх механізмів громадянської участі, якими можуть скористатися мешканці Києва; а також єдину платформу, де можна було б знайти всю інформацію про усі механізми громадянської участі у зручній та доступній формі, а також безпосередньо взяти участь у цих механізмах.

- Запровадити систему неформальної освіти для жителів міста стосовно системи управління, розподілу обов'язків та підпорядкування, механізмів залучення до процесу прийняття рішення.

- Створити умови для залучення громадських організацій до конкурсних програм і проектів, спрямованих на реалізацію проектів міського розвитку.

- Створити офіси з кваліфікованими командами спеціалістів у районах міста, які будуть відповідати за напрацювання та реалізацію стратегій розвитку ОСН, територій району, опікуватися питаннями залучення жителів до процесу прийняття рішення та взаємодії з представниками громадянського суспільства.

- Інформувати жителів міста про успішні практики спільної реалізації проектів органами влади та організаціями громадянського суспільства з залученням жителів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичний звіт «Індекс конкурентоспроможності міст 2019/2020» - URL: [http://www.ier.com.ua/files/Projects/2020/MCI/reports1/MCI_2019-2020_Part %201_UKR.pdf](http://www.ier.com.ua/files/Projects/2020/MCI/reports1/MCI_2019-2020_Part%201_UKR.pdf).
2. Асташенко К. О., Слухай В. В. Управління сучасним містом: принципи та механізми URL: <http://eprints.kname.edu.ua/43183/1/139-142.pdf>
3. Балдич Н., Гринчук Н. Місцевий економічний розвиток: моделі, ресурси та інструменти фінансування : Практичний посібник / Балдич Н., Гринчук Н., Ходько Н. , Чорній Л., Глібіщук Я. /Центр громадської експертизи на замовлення проєкту міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст» (Проєкт ПРОМІС). Частина I. МЕР: сучасні концепції, моделі та ресурси. – К. : 2020. – 104 с.
4. Берданова О. В., Вакуленко В. М., Валентюк І. В., Ткачук А. Ф. Стратегічне планування розвитку об'єднаної територіальної громади: навч. посіб. / [О. В. Берданова, В. М. Вакуленко, І. В. Валентюк, А. Ф. Ткачук] – К. : – 2017. – 121 с.
5. Бондаренко А. Інформаційні технології як елемент взаємодії органів влади з громадськістю. URL : [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-01\(1\)/Bondarenko.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-01(1)/Bondarenko.pdf)
6. Бульба В., Меляков А. Аналіз діяльності органів самоорганізації населення в Україні. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_01\(8\)/11bvgsnu.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_01(8)/11bvgsnu.pdf)
7. Висновок щодо проєкту Закону України «Про органи самоорганізації населення». Страсбург, 13 вересня 2016. URL: http://www.slgcoe.org.ua/wp-content/uploads/2016/10/%D0%9E%D0%A1%D0%9DCELGR_LEX_2016_6_.pdf
8. Внутрішні та зовнішні ресурси для розвитку громади або Чому брак грошей не є первинною проблемою громади? (навчальний модуль) / Анатолій Ткачук, Маркіян Дацишин. – К. : ІКЦ “Легальний статус”, 2016. – 152 с.

9. Дев'ята всеукраїнська науково-практична конференція з питань самоорганізації населення «Участь органів самоорганізації населення у соціально-економічному розвитку громад. Збірник матеріалів». Рівне, 17-18 жовтня 2014 року / Під редакцією А.С. Крупника, В.В. Кіщенко. – Одеса: ПП «Євродрук», 2014. – 108 с.
10. Демократичне врядування у містах-метрополіях на прикладі Київського регіону : звіт. URL : http://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2019/08/CoE-Peer-Review-Report_Democratic-governance-in-metropolitan-areas-focusing-on-Kyiv-Region-1.pdf
11. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. К. : НАДУ, 2010. 820 с.
12. Євтушенко О.Н., Стадніченко Л.М. Органи самоорганізації населення в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку. «Public Administration and Regional Development» – URL: <https://pard.mk.ua/index.php/journal>
13. Закон України “Про столицю України - місто-герой Київ”. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 11, ст. 79. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401-14#Text>
14. Закон України «Про органи самоорганізації населення». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 48, ст. 254. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text>
15. Закон України «Про органи самоорганізації населення»: науково-практичний коментар / за заг. ред. О.С. Орловського, А.С. Крупника, Н.В. Мішиної, К.В. Терзіанової. – Одеса: ПП „Євродрук”, 2012. – 192 с.
16. Закон України № 2500-VI «Про внесення змін до Закону України “Про столицю України - місто-герой Київ”. – URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH1OT7JA>
17. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змінами). – URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

18. Левчук М.Г. Взаємодія органів місцевого самоврядування та громадських об'єднань в умовах децентралізації державно-управлінських послуг. – URL: http://academy.gov.ua/ej/ej7/doc_pdf/levchuk.pdf
19. Місце органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування в Україні. – URL: http://kam.gov.ua/ua/news/pg/100220798633363_p46/
20. Місцевий бюджет і фінансове забезпечення об'єднаної територіальної громади: навч. посіб. / [Н. В. Васильєва, Н. М. Гринчук, Т. М. Дерун, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук] – К.: – 2017. – 119 с.
21. Місцевий економічний розвиток – шлях до процвітання громади: Посібник з основ теорії і практики МЕР /ТОВ “Локхейвен Менеджмент Консалтантс” (Lochaven Management Consultants Ltd.) на замовлення Проєкту міжнародної технічної допомоги “Місцевий економічний розвиток міст України” / Перекл. з англ. – Федерація канадських муніципалітетів / Проєкт “Місцевий економічний розвиток міст України”, 2014. – 119 с.
22. Місцеві ініціативи та залучення громадськості до здійснення місцевого самоврядування. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування /Карий О.І., Панас Я.В./ Асоціація міст України – К., ТОВ «Підприємство «Ві Ен Ей», 2015. – 176 с.
23. Місцеві програми сприяння розвитку органів самоорганізації населення: досвід ухвалення та реалізації. / Аналітична записка. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/1356/>
24. Мішина Н.В. Термін “самоорганізація населення” в законодавстві та в доктринальній літературі України. – URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej3/txts/REGIONALNE/04-MISCHINA.pdf>
25. Нормативно-правове забезпечення створення та діяльності органів самоорганізації населення у місті Києві. – URL: <https://dsk.kyivcity.gov.ua/content/normativnopravove-zabezpechennya-osn.html>

26. Органи самоорганізації населення – влада починається з будинку. – URL: <https://cabinet.sylaliudei.ua/news/organy-samoorganizatsiyi-naselennya-vlada-pochynayetsya-z-budynku/>
27. ОСН. Офіційний портал Києва. – URL: https://kyivcity.gov.ua/kyiv_ta_miska_vlada/struktura_150/vikonavchiy_organ_kivsko_misko_radi_kivska_miska_derzhavna_administratsiya/departamenti_ta_upravlinnya/departament_suspilnykh_komunikatsii/osn/
28. Пархоменко О.В. Інформаційне забезпечення місцевого самоврядування при наданні послуг населенню : автореф. дис... канд. наук з держ. упр. : 25.00.04. Харків, 2009. 18 с.
29. Петрова І. О. Інформаційне забезпечення органів місцевого самоврядування в сучасній Україні. Наукові праці. Вип. № 34. С.45-46.
30. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади. / Кириленко О.П., Малиняк Б.С., Письменний В.В, Русін В.М / Асоціація міст України. – К., ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. – 396 с.
31. Про державні цільові програми: Закон України від 18.03.2004 № 1621-IV. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15>
32. Про добровільне об'єднання територіальних громад [Електронний ресурс] : Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII (зі змінами). – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.
33. Про засади державної регіональної політики [Електронний ресурс] : Закон України від 05.02.2015 №156-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19>
34. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 695 (зі змінами). – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>.
35. Про звернення громадян : Закон України №393/96-ВР від 11.10.2018 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр>

36. Про інформацію : Закон України № 2657-XII, поточна редакція від 01.01.2017, підстава 1774-VII. – URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
37. Про Концепцію вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017-2020 роки : Указ Президента України, 21.02.2017 № 43/2017. – URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/43/2017/sp:max15>
38. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР // Відом. Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – с. 379–429.
39. Про місцеві державні адміністрації : Закон України, від 16.04.2017. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/586-14>
40. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р. – URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p>.
41. Проект Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про органи самоорганізації населення” щодо удосконалення порядку організації, діяльності та припинення органу самоорганізації населення”. – URL: <https://www.minregion.gov.ua/base-law/grom-convers/elektronni-konsultatsiyi-z-gromadskisty/proekt-zakonu-ukrayiny-pro-vnesennya-zmin-do-zakonu-ukrayiny-pro-organy-samoorganizacziyi-naselennya-shhodo-udoskonalennya-poryadku-organizacziyi-diyalnosti-ta-prypynennya-organu/>
42. Рішення Київської міської ради від 28 березня 2002 року № 371/1805 «Про Статут територіальної громади міста Києва». – URL: <https://kmr.gov.ua/uk/content/status-terytorialnoyi-gromady-mista-kyuueva>
43. Рішення Київської міської ради від 12.12.20219 р. №452/8025 «Про затвердження міської цільової програми «Сприяння розвитку громадянського суспільства у м.Києві на 2020-2022 рр.» URL: <https://kmr.gov.ua/uk/content/proekt-rishennya-kyuivskoyi-miskoyi-rady-16290>

44. Рішення Київської міської ради від 9 вересня 2010 року № 7/4819 «Про питання організації управління районами в місті Києві». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MR101026>
45. Розвиток органів самоорганізації населення у містах та селах Миколаївщині (Виклики, загрози, можливості). Миколаїв, 2014. URL: <http://www.frgn.mk.ua/wp-content/uploads/2014/02/broshura%20OSN.pdf>
46. Самоорганізація населення в громадах. Історії успіху. Збірник матеріалів/К.Д. Златіна, Г.С. Трепалюк, під ред. А.С. Крупника. – Одеса: ПП „Євродрук”, 2016. – 54 с.
47. Собченко Л. Взаємодія органів місцевого самоврядування з органами самоорганізації населення як предмет наукового аналізу. URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2012-01\(7\)/12slopna.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2012-01(7)/12slopna.pdf)
48. Структурна трансформація економіки міст Західного регіону України: передумови, чинники та особливості: наукова доповідь / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; наук. редактор М.І. Мельник. – Львів, 2020. – 163 с.
49. Суміна Ю.М. Зарубіжний досвід фінансування органів самоорганізації населення та його адаптація в Україні. / Державне управління: удосконалення та розвиток № 6, 2014. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=729>.
50. Удовиченко В.П. Абетка мера. - Друге видання. Київ, 2013 рік. - 58 с.
51. Уряд схвалив законопроект щодо удосконалення процесу самоорганізації населення. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-shvaliv-zakonoproekt-shchodo-udoskonalennya-procesu-samoorganizaciyi-naselennya>
52. Участь громадськості у процесі прийняття рішень на місцевому рівні. – URL : <https://parlament.org.ua/upload/docs/GUIDE%20final%20version%20UKRAINIAN.pdf>

53. Федоренко В. Столиця України – місто-герой Київ: поняття, адміністративно-територіальний устрій і функції. Публічне право. 2013. № 1. С. 6-12. – URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2013_1_1.
54. Шевченко А. Полеміка щодо визначення поняття «місто» та його функцій /А. Шевченко. – URL: www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2009-02/09saspmf.pdf – Заголовок з екрану.
55. Шумляєва І. Організаційно-правові засади діяльності органів самоорганізації населення в Україні. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnic tvo/2009/2009-02\(2\)/Shumlyayeva.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnic tvo/2009/2009-02(2)/Shumlyayeva.pdf)
56. Як визначити спроможність громади, як її підвищувати, та що буде далі з децентралізацією? – URL: <https://decentralization.gov.ua/news/11895>
57. Як і для чого створюється ОСН. Посібник за досвідом міста Ірпінь Київської області. 02/2019. URL: http://ucipr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1037&catid=42&Itemid=205&lang=ua
58. Як зробити діяльність органів самоорганізації населення більш ефективною: публічність, колегіальність, взаємодія, фінанси та контроль за наданням послуг у сфері ЖКГ. Посібник./ Департамент суспільних комунікацій виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації). К.,2020. URL: https://dsk.kyivcity.gov.ua/files/2021/9/9/Efficacite_de_OSN.pdf
59. Місцева самоорганізація населення: зарубіжний досвід для України. Аналітична записка. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/misceva-samoorganizaciya-naselennya-zarubizhniy-dosvid-dlya>
60. Суміна Ю. М. Зарубіжний досвід фінансування органів самоорганізації населення та його адаптація в Україні. / Державне управління: удосконалення та розвиток № 6, 2014. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=729>
61. Міські цільові програми: діючі програми. URL: <https://kmr.gov.ua/municipal-target-programs>

62. Порядок створення ОСН (опис процедури та зразки документів). URL: <https://mkrada.gov.ua/content/poryadok-stvorennya-osn-opis-proceduri-ta-zrazki-dokumentiv.html>
63. Як зміниться Закон «Про органи самоорганізації населення»? Зацікавлені сторони провели відкритий діалог. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14069>
64. Мацокін А., Органи самоорганізації населення: правовий статус, порядок утворення та діяльності. / Радник старости. Серпень, 2017/№ 2. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/rs/2017/august/issue-2/article-33127.html>
65. Схема порядку створення органів самоорганізації населення /з посиланнями на статті Закону України «Про органи самоорганізації населення»/ URL: <https://www.mvk.if.ua/uploads/files/re06081003.pdf>
66. Кожина А. В. Особливості поняття, сутності та природи органів самоорганізації населення. / Державне управління: удосконалення та розвиток № 4, 2015. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=839>
67. Пеліванова Н. Органи самоорганізації населення в Україні як інструмент місцевого самоврядування та громадянського суспільства. ППіЕНД ім. І.Ф.Кураса НАН України. Наукові записки. Випуск 2 (92). С.321-331. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/pelivanova_organy.pdf
68. Кольцова Д.В. Органи самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування. URL: <https://economy.kpi.ua/uk/node/169>
69. Кориневич, А. О. Застосування міжнародного гуманітарного права до збройного конфлікту на території України [Текст] : навч. посіб. / А. О. Кориневич. - Одеса : Фенікс, 2015. - 78 с.
70. Дяченко В. І., Цюрупа М. В., Шумський П. В. Міжнародне гуманітарне право: філософсько-правова доктрина регулювання збройних конфліктів: Ч. І. Історія становлення. – К.: Сфера, 1999. – 128 с.
71. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1945 – 70-і роки): підручник / В.А. Манжола, М.М. Білоусов, Л.Ф. Гайдуков та ін. – К.: Либідь, 2003 – 560 с.

72. Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану» – URL:
https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/830/Metodychni_rekomendatsii_Viiyskovi_administratsii_realizatsiia-povnovazhen-2772-7349-2998.1.pdf